

CICLES DE PROTESTA
EN EL CAPITALISME CONTEMPORANI:

Collectivitzacions a Catalunya (1936-1939)

La protesta a Itàlia (1969-1977)

El concepte cicle de protesta

D'ençà de la formació del capitalisme, entre el segle xv i el segle xvi, la protesta ha estat una constant durant tot aquest llarg període en el conjunt del sistema món. Les persones, comunitats i grups afectades negativament per les conseqüències directes i indirectes del mode de producció capitalista, l'han desafiat protagonitzant un cop rere l'altre episodis d'acció col·lectiva, de més o menys intensitat, donant com a resultat sovint sabotatges, d'altres revoltes, poques vegades revolucions o encara d'altres cops reestructuracions polítiques. Ara bé, tot i aquesta constància de la protesta, la seva expressió, el repertori emprat per a dur-la a terme, ha variat substancialment en les diverses etapes de desenvolupament del capitalisme.

La primera gran variació es produeix a mitjans del segle xix. D'acord amb l'anàlisi de Charles Tilly (1988), fins llavors les protestes s'expressaven amb el *vell* repertori d'acció col·lectiva, és a dir, són protestes de caire local, reactives i esporàdiques, sense continuïtat, sovint contra algunes situacions de privació absoluta per les poblacions. En el segle xix, però, comencen a expressar-se d'una forma nova, esdevenint creixement nacionals, proactives, estables i més organitzades, donant lloc al *nou* repertori d'acció col·lectiva, seguint amb la proposta de Tilly. L'organització de vagues d'àmbit nacional, l'aparició dels primers militants i l'organització de les primeres societats obreres esdevenen mostres d'aquest canvi. És llavors, amb el canvi, quan s'originen els moviments socials en el sentit modern del terme, dotant de certa continuïtat a la protesta i creant xarxes d'interacció i de socialització col·lectiva per les persones perjudicades davant del major desplegament del capitalisme, concretament en la seva fase industrial.

Títol:

**Cicles de protesta en el Capitalisme contemporani:
Col·lectivitzacions a Catalunya (1936-1939)
La protesta a Itàlia (1969-1977)**

Maquetació i coberta:

Virus editorial

Primera edició en català:

maig de 2003

Edició a càrrec de:

VIRUS editorial / Lallevir S.L.
C/Aurora, 23, baixos
08001 Barcelona
Telf./fax: 93 441 38 14
C/e: virus@pangea.org
http: www.viruseditorial.net
www.altediciones.com

Imprès a:

Imprenta LUNA
Muelle de la Merced, 3, 2º izq.
48003 Bilbo
Telf.: 94 416 75 18
Fax: 94 415 32 98
C/e: luna-im@teleline.es

I.S.B.N.: 84-96044-22-X

Depósito legal: BI-

A partir d'aquest moment, mitjans del segle XIX i durant quasi tot el segle XX, la presència de moviments socials ha estat extraordinària, mobilitzant a centenars de milers de persones a la recerca de nous ordres de vida. No obstant això, la seva no ha estat una presència constant en el llarg segle XX. En aquest període més contemporani s'observen discontinuïtats no menyspreables, això és, èpoques més denses en moviments socials i èpoques amb una densitat realment més baixa. No és la mateixa densitat, per exemple, la que es constata a Catalunya i a Espanya durant els anys 70 que la dels 80, com tampoc és la mateixa a la dècada dels 50 que a la dècada dels 30 a la majoria dels països centrals del capitalisme.

Constatant aquest fet, Sidney Tarrow (1997) proposa focalitzar l'estudi de la protesta i els moviments contextualitzats dins el què anomena *cicles de protesta* per tal d'encarar òptimament l'estudi dels moviments socials. Un cicle de protesta és una fase creixent de conflicte i d'enfrontament a tot el sistema social, que comporta els següents trets: (i) ràpida difusió de l'acció col·lectiva, des dels sectors tradicionalment amb més capacitat de mobilització cap als sectors amb menys capacitat; (ii) acceleració de les pautes d'innovació en el repertori d'acció col·lectiva; (iii) combinació de participació continguda i participació transgressiva, amb la creació de nous moviments socials; (iv) i finalment, seqüències d'interacció intensificada entre els grups desafiadors i les autoritats, que finalment poden culminar en revoltes, en reforma, en repressió i, a vegades, en revolució.

En cada cicle s'observa també una dinàmica similar. En un primer moment apareix la *fase ascendent* o *de mobilització*. Segons Tarrow aquesta es produeix per l'obertura del que anomena oportunitats polítiques, això és, canvis en el context polític que són aprofitats pels moviments *matiners*. Aquests, sovint amb demandes específiques i estretes, inicien en solitari una dinàmica d'acció col·lectiva que, posteriorment, obre el camí per a la resta de moviments. Obren, amb

la dinàmica engegada, més les oportunitats polítiques per la resta de moviments; les obren atès que mostren certa vulnerabilitat de les autoritats a la protesta, assenyalant als altres el camí per traduir el malestar en acció col·lectiva; les obren també atès que el seu desafiament posa en confrontació al govern o a d'altres grups dominants; i finalment també obren les oportunitats polítiques atès que suggereixen convergències o aliances amb d'altres sectors igualment perjudicats per les societats realment existents. Els trets d'aquesta fase ascendent, que pot durar més d'una i dues dècades, són:

- conflicte creixent i expansió tant social com geogràfica,
- engrandiment del repertori i de les formes d'acció, produint-se innovacions,
- alta densitat organitzativa, amb la presència de nous moviments —en creixement— i de vells moviments i organitzacions, això és, moviments existents abans d'iniciar-se el cicle, tot i que en procés de decreixement.

El final d'aquesta fase ascendent es produeix quan s'arriba al *cim del cicle*. Són moments molt ràpids, on la vida ordinària s'atura i les masses prenen els carrers, originant-se una mena d'*apocalipsi de la llibertat*, tal com la Barcelona del 36 fou descrita per Georges Orwell. Situacions així, a més de la Barcelona i Catalunya del 36 i 37, s'observen per exemple al maig parisenc del 68. Si el cim s'allarga es produeix una revolució social, no sent, però, la situació més freqüent. Més usual és que després del cim s'enceti una *fase descendent* o *fase desmobilitzadora*. Tot i no saber-ne els motius d'aquesta inflexió (per què succeeix en aquell moment i no en un altre), sí que segons Tarrow poden determinar-se processos causals que semblen haver-se repetit en les fases descendents ocorregudes contemporàniament. El que es produeix és, primer, un *esgotament* i, després, una *polarització* dels moviments.

El tipus d'acció que desenvolupen els moviments socials inclouen riscos, costos personals de tot tipus i, fins i tot, por i desil·lusió; quan la fase ascendent del cicle es fa massa llarga i no s'aconsegueixen els objectius es produeix entre les persones més actives dels moviments un esgotament ocasionat per la intensa activitat d'aquesta primera etapa del cicle. Amb preocupació per no haver assolit els objectius i esgotats per una activitat sense resultats, comença a produir-se una polarització entre dues postures extremes, i ambdues allunyades de les activitats definidores dels moviments socials. A un extrem, una part del moviment opta per la institucionalització: creu que, esgotada la via de la mobilització i conscienciació ciutadana, la millor forma ara per fer avançar les seves reivindicacions és a través de la política de les institucions. A l'altre extrem, les mateixes reflexions, idèntiques conclusions però amb solucions ben diferents: es creu que la via ara per fer avançar les reivindicacions és a través del terrorisme, de l'acció armada, substitutiva de l'acció de mobilització de l'anterior etapa del cicle. La majoria dels militants i participants han anat marxant cap a casa seva. I els pocs que queden s'apunten a un o altre extrem, deixant cada cop més buit l'espai propi dels moviments socials. S'està llavors de ple en la fase descendent del cicle de protesta.

A *grosso modo* aquesta és, doncs, la proposta de Sidney Tarrow referida a la conceptualització dels cicles de protesta. En conjunt esdevé un adequat marc analític, no exempt de crítiques, prou idoni per contextualitzar l'estudi dels moviments socials, apareguts en mateixos períodes històrics, amb demandes i reivindicacions similars i amb efectes societaris homogenis. En el seminari «Moviments socials i cicles de protesta: el cicle de protesta del capitalisme global» s'ha usat el concepte cicle de protesta per indagar en general les onades dels moviments socials en el conjunt del sistema món i, en concret, l'onada actual nascuda a l'abric dels zapatistes i desenvolupada clarament a partir de Seattle, el novembre de 1999. Així doncs, s'utilitzen les eines analítiques de Tarrow, però situant els cicles de protesta en l'àmbit mundial, d'a-

cord amb l'anàlisi d'Immanuel Wallerstein, de Giovanni Arrighi o, malgrat les òbvies diferències, d'Antonio Negri.

Seguint les seves línies de recerca, des del sorgiment dels moviments socials hem observat dos cicles de protesta complets. El primer sorgiria als voltants de 1848 i finalitza en el període d'entreguerres. És un cicle llarg i dens històricament, fent que, per exemple, entre d'altres Negri, periodifiquin amb menys allargada, dividint el cicle en dos subcicles de 1848 a 1890 i de 1917 a 1945. Amb una o altra proposta, el moviment obrer n'és el seu màxim protagonista i inductor parcial del desenvolupament societatari posterior. Entre els capítols més significatius històricament del període, en el cim del cicle, hi ha la transformació de 1917 a Rússia i també la revolució social a l'Espanya de 1936-1939.

La següent sacsejada mundial no es produeix fins la dècada dels anys 60 i 70. Epicentrada en el maig francès, es desenvolupa també en el conjunt del sistema món, com a reacció tant contra el capitalisme com contra el socialisme burocratitzat i, així, també de crítica a les organitzacions de la vella esquerra incapaces d'articular i de comprendre el descontentament de l'època. Els anomenats nous moviments socials, juntament amb l'emergència d'una heterogenia nova esquerra (fonamentalment expressada a través de l'àrea de l'autonomia i del creixement d'una esquerra alternativa a la dels partits comunistes oficials), foren els protagonistes amb escreix d'aquest cicle, destacadament fecund en les innovacions de l'acció política als països de capitalisme avançat.

En les condicions actuals hi ha indicis, cada cop més evidents, que podríem endinsar-nos en un nou cicle de protesta d'abast mundial, el que hem anomenat cicle de protesta del capitalisme global. D'acord amb això, ens trobaríem en la fase de formació del cicle de protesta i, concretament, en la seva fase inicial, encetada l'any 1994, any de la revolta zapatista a Chiapas. Des de llavors s'han format o s'han revifat un conjunt de moviments socials prou potents, als quals dedicarem la nostra atenció en els següents quaderns: el movi-

ment veïnal i el moviment de les okupacions, el moviment antimilitarista i dels insubmisos, el nou ecologisme, els forts moviments socials a Amèrica Llatina, l'anomenat moviment antiglobalització i les diverses iniciatives de part del moviment obrer.

Per ara, aquest primer quadern es dedica a mirar, a observar, capítols importants succeïts en els dos primers cicles de protesta complerts; referit al primer cicle de protesta, Toni Castells ofereix una explicació de les collectivitzacions a Catalunya i, referit al segon, Gemma Ubasart aborda una aproximació a la mobilització a Itàlia, un dels llocs més fecunds d'experimentació i innovació política del segon cicle. En conjunt dues aportacions que subratllen, un cop més, una idea força importnat del llarg segle xx: el combat per un món millor ha estat una de les claus interpretatives del segle, sent milers les dones i els homes que han fet de la vida un compromís per aquest combat. Qui avui vulgui prosseguir-lo té l'obligació, moral i ètica, de mirar enrere, per reconèixer les generacions anteriors i per aprendre'n dels seus encerts i de les seves errades.

Tomàs Herreros

Bibliografia:

- TILLY, Ch. (1988) «Social Movement, Old and New», a *Research in Social Movements, Conflicts, and Change*, Washington DC, JAI Press Inc, vol. 10, pàg.; 1-18.
- TARROW, S. (1997) *El poder en movimiento. Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*, Madrid, Alianza Universidad.

Moviments socials a la primera meitat del segle xx

Les col·lectivitzacions a Catalunya 1936-1939

Antoni Castells Duran

Introducció

El desenvolupament de la vida político-econòmico-social durant la primera meitat del segle xx va estar condicionat, fonamentalment, per: la lluita entre les diverses potències capitalistes per aconseguir l'hegemonia mundial, la crisi del capitalisme liberal i els moviments i lluites dels treballadors per transformar la societat, així com per les interrelacions entre aquests tres elements.

Durant aquest període, pel que fa a l'àmbit geopolític, tingué lloc una aferrisada lluita entre les diverses potències capitalistes per aconseguir una nova redistribució del món, la qual donà lloc a dues guerres mundials, la del 1914-1918 i la del 1939-1945, que provocaren milions de morts i una enorme destrucció de riquesa.

El seu desenllaç va tenir com a principals conseqüències: que el predomini mundial que exercia l'imperi britànic quan s'inicià el segle xx —a les acaballes del regnat de la reina Victòria, Anglaterra es trobava en el seu màxim esplendor—, passés a ser exercit per l'imperi ianqui —el 1947, els EUA amb el 6'3% de la població disposaven del 50% de la riquesa mundial—; posar fi, almenys temporalment, a les aspiracions hegemòniques de dues potències emergents, Alemanya i Japó; i la constitució d'un espai territorial extens i amb importants recursos econòmics —l'URSS i la seva zona d'influència—, exclòs de la dominació anglosaxona, en el qual s'intentà superar el retard econòmic heretat dels segles anteriors.

Pel que respecta a l'àmbit econòmic-social, en iniciar-se el segle xx, el sistema econòmic imperant en els països capdavanters era el capitalisme liberal, el qual, tot i les fases o cicles d'expansió i crisi pels quals havia passat des del seu naixement, s'havia anat expandint i consolidant. Durant la primera dècada del segle xx i part de la segona, els països econòmicament més desenvolupats experimentaren un fort creixement de la seva capacitat productiva que donà lloc a un «excés» de producció.

Els problemes derivats de la sobreproducció exacerbaren la competència i rivalitat entre les grans potències industrials, la qual cosa conduí a l'esclat de la Primera Guerra Mundial (1914-1918), a partir de la qual el capitalisme liberal entrà en una llarga i profunda crisi. Crisi que va atènyer la seva màxima gravetat l'any 1929, amb el crac de la Borsa de Nova York —l'anomenada «crisi del 29»— i de la qual el capitalisme no aconseguí sortir fins la finalització de la Segona Guerra Mundial.

Aquesta crisi del capitalisme liberal va sumir la burgesia en una greu crisi de confiança sobre el seu present i el seu futur, en perdre la fe en el funcionament dels «mecanismes automàtics del mercat» en què es basava el capitalisme liberal.

Davant la crisi econòmic-social que es va obrir al si del capitalisme i la incapacitat del mateix capitalisme liberal per superar-la, es varen propugnar i dur a terme una sèrie d'alternatives econòmic-socials que d'una manera més o menys profunda tractaven de modificar o substituir el capitalisme liberal a fi de poder superar aquesta crisi.

Per la seva importància i significació com a alternatives que es van posar en pràctica durant aquest període cal esmentar: el «socialisme» d'Estat a la Unió Soviètica, que es desenvolupà a partir de la revolució bolxevic de 1917; els règims totalitaris feixista i nacionalsocialista a l'Itàlia de Mussolini (1922) i l'Alemanya de Hitler (1933) respectivament; la política del *new deal* promoguda pel Brain Trust, que el president T. Roosevelt va impulsar als EUA (1933); i l'alternativa

collectivista basada en els principis del socialisme llibertari o antiautoritari, que es desenvolupà durant la revolució espanyola de 1936.

El resultat de la guerra espanyola de 1936-1939 que eliminà l'alternativa collectivista i el de la Segona Guerra Mundial (1939-1945) que acabà amb el nazisme i el feixisme (excepte a Espanya i Portugal, que restaren com a països aïllats o marginals) reduí, a partir de 1945, a dos el nombre d'alternatives amb presència real, les quals protagonitzaren la vida econòmic-social de les dècades següents: la del «socialisme» d'Estat, que en les seves diverses variants fou la que imperà en els països de l'anomenat camp socialista i la del *new deal*, que, també en diferents versions, fou la que s'implantà en els països capitalistes més desenvolupats, donant lloc al capitalisme monopolista d'Estat i a l'anomenat estat de benestar.

Durant la primera meitat del segle xx, als països industrialitzats o en camí de ser-ho, es desenvoluparen amplis i radicals moviments socials que aconseguiren implicar i mobilitzar una part important de la població en la transformació de la societat. Moviments que van tenir com a protagonistes principals als obrers de la indústria i que incidiren de forma important i en ocasions decisiva en el desenvolupament de la vida política, econòmica i social d'aquest període.

Les experiències més significatives i de major importància que aquests moviments protagonitzaren foren: la de la Revolució Russa de 1917, la de les lluites dels treballadors alemanys organitzats en els Consells Obrers i l'experiència collectivista a Catalunya i altres indrets de l'Estat espanyol.

LA REVOLUCIÓ RUSSA DE 1917 I LA LLUITA DELS CONSELLS OBRERS ALEMANYS (1918-1921)

La Revolució Russa

La Revolució Russa és de les tres, amb molta diferència, l'experiència més coneguda i sobre la que més s'ha escrit. Tingué lloc en un país econòmicament endarrerit (en relació al nivell de desenvolupament econòmic dels països de l'Europa Occidental i dels EUA), en el que la major part de la població treballava al camp, tot i que comptava amb algunes grans indústries on es concentrava el proletariat industrial. Les derrotes del seu exèrcit —mal equipat i mal dirigit— a la guerra iniciada el 1914, l'elevat nombre de morts i el deteriorament de l'economia del país que aquesta provocà, amb la corresponent extensió de la gana i la misèria entre la població, van fer créixer el descontentament general i proporcionà l'ocasió perquè esclatés la revolució de 1917.

La revolució del febrer de 1917, tot i que comptà amb el suport i la participació activa dels treballadors, va ser de caràcter democràtico-burgès, donant lloc a un govern provisional presidit primer per L'vov i després per Kerenskij. I la revolució d'octubre del mateix any, realitzada en nom del proletariat, eliminà l'esmentat govern reclamant «tot el poder pels soviets (assemblees)». Els soviets, però, no van poder exercir mai el poder, el qual primer va ser exercit per una «elit» revolucionària i després acaparat per la burocràcia del Partit i de l'Estat tot i la resistència amb que es va trobar: es produïren insurreccions entre els camperols i nombroses vagues de treballadors, com la vaga general de Petrograd, en especial durant l'hivern de 1920-1921; la insurrecció dels mariners i els treballadors de Kronstadt a mitjans de març del 1921; la constitució de l'«Oposició Obrera» (1919-1922), impulsada, entre altres, per Aleksandra Kollontaj i formada casi exclusivament per treballadors, que s'oposava a què les

decisions tant polítiques com econòmiques depenguessin de la burocràcia del Partit i de l'Estat i no dels treballadors... El 1922-1923, però, s'havia consolidat ja l'apropiació per la burocràcia de la victòria que el poble rus havia aconseguit enderrocant l'autocràcia tsarista. El 1924, morí Lenin i Stalin ocupà el poder, procedint tot seguit a eliminar tota dissidència a través del terror.

Els Consells Obrers alemanys (1918-1921)

Des de finals del segle XIX, principis del XX, període en el que Prússia, sota la direcció de Guillem I i el seu canceller Otto von Bismarck, aconseguí l'unificació d'Alemanya, després de derrotar a Àustria (1866) i França (1870) —el 1871 es proclamà a Versalles el segon Imperi Alemany (el segon Reich)— i de l'impressionant desenvolupament econòmic que experimentà Alemanya, el moviment obrer alemany va estar majoritàriament dirigit per la socialdemocràcia, la qual canalitzava la lluita dels treballadors a través del partit amb la seva actuació al Parlament i del sindicat amb la lluita per la millora de les condicions laborals a l'empresa.

En iniciar-se la guerra de 1914-1918, la socialdemocràcia arribà a un pacte amb el govern imperial, pel qual, a fi de preservar la pau social, es restringiren els drets dels treballadors i en particular es prohibí fer vaga. Prohibició que es va respectar fins a principis de l'any 1916 quan es produïren revoltes espontànies, les anomenades revoltes de fam, a nombroses ciutats.

En continuar els sindicats socialdemòcrates oposant-se a la realització de qualsevol vaga, els treballadors crearen a les empreses una nova forma d'organització: els Consells Obrers, constituïts per obrers amb diferents concepcions o ideologies: socialdemòcrates, anarquistes, liberals, confessionals... o sense cap de definida, els quals, deixant de banda les seves diferències, s'uniren per fer front a les necessitats del moment. En un principi es plantejaren la lluita per reivindicacions econòmiques i democràtiques i es coordinaren

entre si, fins arribar a la vaga de 1917 i a la de 1918 en la que van participar més d'un milió de treballadors, sent ambdues reprimides per l'exèrcit.

El perllongament de la guerra, tot i que el 4 de març de 1918 Rússia va signar l'armistici amb Alemanya, va fer créixer el descontentament entre els soldats i la població. El 4 de novembre es revoltaren els mariners, s'apoderaren dels vaixells de guerra i es van dirigir a Kiel, on se'ls van unir els treballadors portuaris i constituïren el Consell d'Obrers i Mariners que es va fer càrrec del control de la ciutat. La constitució de consells d'obers i soldats s'estengué, ràpidament, pel conjunt de les ciutats alemanyes constituint-se en el poder local, fins arribar a Berlín, on el partit i el sindicat socialdemòcrates convocaren una gran manifestació, arrel de la qual es destituí el govern imperial i es proclamà la República, que l'11 de novembre va signar l'armistici amb França i Anglaterra.

Davant la situació existent, la socialdemocràcia va manifestar el seu suport als consells, alhora però, que els criticava per la seva composició espontània i d'elecció directa entre els treballadors. Davant d'aquests consells la socialdemocràcia propugnà la creació d'altres consells constituïts pels representants de totes les organitzacions dels treballadors (socialdemòcrates, anarquistes, radicals d'esquerra...) proporcionant al nombre dels seus afiliats, amb la qual cosa els membres dels consells rebien les directrius de les seves organitzacions i no dels treballadors.

Això donà lloc a dos tipus de consells, els impulsats per la socialdemocràcia, que eran interclassistes i propugnaven la celebració d'eleccions per l'Assemblea Constituent que havia d'elaborar la Constitució republicana; i els basats en els consells d'empresa, formats per representants directes dels treballadors, que volien avançar cap a la revolució social i propugnaven tot el poder pels consells.

Aquests darrers dominaven a les regions proletàries: Hamburg, Bremen, el Ruhr, l'Alemanya central... on promogueren insurreccions: del 6 al 15 de gener de 1919 a Berlín i entre el

gener i l'abril de 1919 a altres ciutats i indrets d'Alemanya. Insurreccions que foren, totes elles, esclafades per l'exèrcit, el qual provocà milers de morts —entre ells Rosa Luxemburg i Karl Liebknecht, membres de l'ala esquerra de la socialdemocràcia—, més dels que hi hagué durant tota la Revolució Russa.

En la reflexió posterior, els Consells Obrers arribaren a la conclusió que els treballadors havien d'abandonar els sindicats i dirigir ells mateixos la lluita per la conquesta del poder econòmic i polític. Però per portar això a terme, donat que els consells havien nascut i s'havien desenvolupat autònomament, era necessari que es coordinessin i s'agrupessin en una organització. A partir d'Hamburg es convocà una reunió de delegats dels consells d'empresa a Bremen.

En aquesta reunió es va posar de manifest la inviabilitat d'agrupar tots els consells d'empresa en una organització. Uns preferiren seguir aïllats, altres vincular-se als sindicats revolucionaris i d'altres a la Sindical Roja. Els que acordaren agrupar-se en una nova organització van fundar, el juliol de 1920, la Unió General de Treballadors (AAUD), que a finals de 1920 comptava amb uns 300.000 membres.

El desembre de 1920 l'AAUD elaborà el seu primer programa, en el que es declarava antiparlamentària i antisindical i proposava una organització basada en l'empresa —el consell d'empresa—, no en l'ofici —com feien els sindicats—, i que aquests consells s'agrupessin per regions industrials, en lloc de per branques industrials.

La forma com s'organitzaren els consells es corresponia amb el contingut de la seva lluita dirigida, no a aconseguir unes millores salarials, sinó a suprimir l'assalariat. Posteriorment els consellistes agrupats en l'AAUD es dividiren per la qüestió de l'abolició de la separació entre l'organització política i l'econòmica dels treballadors, que uns consideraven que havia de fer-se de forma immediata i que d'altres defensaven com a tendència a llarg plaç.

El 13 de març de 1920 es produí la insurrecció de Kapp, un intent de les forces reaccionàries per prendre el poder. El

govern va haver de fugir a Leipzig. La socialdemocràcia va convocar una vaga general per restablir la democràcia, que fou secundada massivament. I es produïren insurreccions obreres en nombrosos indrets, sent la més important la del Ruhr, on els obrers formaren el seu propi exèrcit d'uns 100.000 homes que derrotà les tropes de l'exèrcit de Kapp. El mes d'abril es produí la caiguda de Kapp i es restaurà el govern democràtic, el qual arribà a un acord amb la socialdemocràcia pel qual es comprometia a castigar els colpistes i prendre certes mesures nacionalitzadores a la regió del Ruhr si els obrers deixaven les armes. Acord que fou rebutjat pels consellistes. Aquests, però, foren derrotats per l'exèrcit. L'última resistència armada, la dels obrers de l'Alemanya central —mines de coure, indústria química...— fou eliminada el març de 1921.

A partir d'aquesta data el nombre de treballadors organitzats en els consells d'empresa disminuï dràsticament, fins quedar reduïts a una petita minoria d'elements polititzats. I el proletariat alemany va ser esclafat, econòmicament per la inflació i políticament per la repressió militar, ajornant-se indefinidament la possibilitat d'una transformació revolucionària. El 1933 Hitler ocupà el poder.

Després de la breu pinzellada sobre la Revolució Russa i l'apunt sobre els Consells Obrers alemanys, em referiré més extensament, tot i que de forma sintètica, a l'experiència collectivista, pel seu interès, per ser l'únic cas en què, tot i que durant un breu període de temps, va triomfar una revolució on els treballadors, directament i per iniciativa pròpia, van portar a terme importants transformacions revolucionàries. A continuació, per raons d'espai i per la seva importància i significació, em referiré, exclusivament, a l'experiència collectivista que es desenvolupà a la indústria i als serveis de Catalunya.

LA TRANSFORMACIÓ COL·LECTIVISTA A LA INDÚSTRIA I ELS SERVEIS DE CATALUNYA (1936-1939)

Antecedents

Durant el període comprès entre el juliol de 1936 i el gener de 1939 es va desenvolupar a Barcelona i al conjunt de Catalunya una de les transformacions econòmico-socials més radicals que han tingut lloc en el segle xx, la que tingué com a protagonistes principals els treballadors manuals de la indústria i els serveis. L'ocasió per l'inici de la transformació collectivista a Catalunya es troba en la rebel·lió militar del 18 de juliol de 1936 (17 al Marroc) contra el Govern de la República, sostinguda i impulsada pels sectors més reaccionaris de l'Estat espanyol: l'Església catòlica, els grans terratinents i la gran Banca, i el seu fracàs parcial, en ser derrotada a la major part de les ciutats importants, el que va donar lloc a la Guerra Civil espanyola de 1936-39. Ara bé, que la derrota dels militars revoltats a Barcelona, i per extensió a tot Catalunya, constituís l'ocasió per la posterior transformació revolucionària, no significa que aquesta fos la causa.

Les causes i raons del procés revolucionari iniciat a partir del juliol de 1936, així com les característiques del mateix es troben en les pròpies condicions econòmiques, socials i polítiques de la societat catalana de 1936, entre les que cal destacar per la seva importància les següents:

– Pel que fa referència a l'aspecte econòmic s'ha d'assenyalar que Catalunya el 1930, amb una població de 2.791.000 habitants, dels quals 1.005.565 vivien a la ciutat de Barcelona,¹ era un país amb un nivell d'industrialització elevat, el 54% de la població activa es trobava ocupada en la indústria, percentatge que en la província de Barcelona s'elevava al 68%, estant la seva economia fortament imbricada en la del conjunt de l'Estat espanyol, l'activitat productiva predominant del qual, a diferència de la catalana, era la del sector primari, en el què hi treballava un 52% de la població activa, inclosa la catalana.²

– Ara bé, tot i l'important pes específic que la indústria tenia en l'economia catalana, aquesta estava formada, en gran part, per empreses petites i mitjanes, les quals, en general, disposaven d'unes instal·lacions i maquinària poc avançades tecnològicament i, fins i tot, una part d'elles envellides físicament; això, unit a una estructura empresarial i comercial poc eficaç, donava lloc al fet que la mitjana dels nivells de productivitat de la indústria fossin baixos i que la competitivitat de la mateixa a nivell internacional fos escassa³. A tot això se li ha d'afegir la important presència del capital estranger —anglès, francès, belga, suís, etc.—, que controlava gran part de la producció d'alguns sectors bàsics —mineria, producció elèctrica, etc.—, així com un elevat percentatge de les empreses més grans i amb una tecnologia més avançada en les diferents branques industrials.⁴

– Al mateix temps, el sector financer català, especialment després de la fallida dels principals bancs del país —el desembre de 1920 el Banc de Barcelona, el juliol de 1931 el Banc de Catalunya, entre els més importants—, era particularment dèbil, amb les conseqüències negatives que això comportava pel conjunt de l'economia catalana.

L'economia catalana, a més, es va veure des de l'inici de la dècada dels anys 30 afectada per la crisi internacional del capitalisme liberal, l'anomenada crisi del 29, encara que la incidència de la mateixa fou menor que la que va tenir en la major part dels països capitalistes d'Europa i Amèrica, degut al relatiu aïllament de l'economia espanyola.⁵

El 1936 per tant, l'economia catalana, degut a una sèrie de factors interns sobre els quals va incidir una situació internacional desfavorable, es trobava en decadència amb uns baixos nivells d'eficàcia i competitivitat, podent afirmar que era el propi model de desenvolupament que havia impulsat la burgesia liberal el que es trobava en crisi, la qual cosa, tot i les seves particularitats, s'emmarcava en la profunda crisi que per aquells anys estava patint el capitalisme a escala internacional. Aquesta crisi, del tipus o model de desenvolupament,

plantejava la necessitat de procedir a la substitució del mateix per un altre que permetés al país la reestructuració de la seva activitat econòmica.

En el període precedent al juliol de 1936, els principals protagonistes de la vida politico-social catalana eren:

– L'alta burgesia industrial i comercial, la classe dominant del país, que després del fracàs dels intents realitzats al segle XIX per transformar l'Estat espanyol en un Estat capitalista modern, similar als existents a l'Europa Occidental, es limitava a través de la seva representació política, la Lliga Catalana, a exercir un cert catalanisme davant de l'Estat centralista i a requerir l'utilització de la força repressiva del mateix davant dels treballadors, segons ho requerissin la defensa dels seus interessos i les circumstàncies del moment.

– Les classes mitjanes, constituïdes per petits industrials i comerciants, tècnics, funcionaris i empleats de banca i comerç, etc., amb unes condicions materials en molts casos bastant precàries, entre les que estava fortament implantat el republicanisme i el nacionalisme català, mútuament interpenetrats, i que portà aquesta classe mitja a un obert enfrontament amb l'Estat centralista i amb les institucions i forces conservadores de l'Estat espanyol. Políticament estava representada majoritàriament per Esquerra Republicana de Catalunya, des de 1931 el partit polític majoritari. El republicanisme i el nacionalisme exerciren també la seva influència entre alguns sectors de la classe treballadora catalana, tal i com es pot comprovar en analitzar el procés de formació dels dos partits marxistes existents el 1936 a Catalunya.

– Un moviment obrer fort, combatiu i radicalitzat, en el què, amb la decepció patida pels treballadors davant la incapacitat del règim republicà de millorar la seva situació col·lectiva, va augmentar la influència dels que propugnaven la necessitat de protagonitzar una transformació radical de la societat. Aquest moviment obrer tenia una sèrie de característiques que el diferenciaven clarament dels altres moviments

obriers europeus i americans, destacant entre elles per la seva rellevància la incontestable majoria de la qual disposava la central sindical d'orientació anarcosindicalista, la CNT (*Confederación Nacional del Trabajo*), que el 1932 tenia a Catalunya uns 200.000 afiliats, la majoria a la ciutat i província de Barcelona, mentre que l'UGT (Unión General de Trabajadores), la segona central sindical, tenia només uns 32.000.⁶

Mentre que en la pràctica totalitat dels països industrialitzats d'Europa i Amèrica el moviment anarquista es trobava, de fet, reduït a l'activitat desplegada per petits nuclis de militants amb escassa incidència en el moviment obrer, Catalunya constituïa una excepció, en comptar amb un ampli i combatiu moviment llibertari, del qual la CNT, que enquadrava gran part del proletariat català, en formava part. Destacaven també:

– L'escassa presència d'organitzacions polítiques i sindicals socialdemòcrates, les quals, pel contrari, comptaven amb una força important en la majoria dels països industrialitzats.

– La reduïda incidència de les organitzacions marxistes no socialdemòcrates, amb la particularitat, a més de l'existència en aquest àmbit polític juntament amb un partit, el PSUC (Partit Socialista Unificat de Catalunya),⁷ adherit a la III Internacional, un altre partit, el POUM (Partido Obrero de Unificación Marxista),⁸ d'orientació marxista revolucionària, que mantenia una posició crítica davant la III Internacional i que tenia una incidència real, encara que reduïda, en el moviment obrer, la qual cosa en la dècada dels anys 30 constituïa també una excepció.

El procés de col·lectivització-socialització

A Barcelona i al conjunt de Catalunya la derrota de la rebel·lió militar, després dels combats del 19 i 20 de juliol, va comportar que l'Estat, que disposava del poder polític i de la força militar i era el garant del manteniment de l'organització econòmica i social del país, s'enfonsés per complet. L'enfonsa-

ment del poder de l'Estat, i amb ell el del conjunt o xarxa de poders que legitimava i en els que a la vegada es recolzava, el dels propietaris de les empreses, el dels ajuntaments a les ciutats i als pobles, el dels tribunals, el dels comandaments a les forces armades i el de l'ordre públic, etc., va donar lloc a què el poder es dispersés en múltiples centres, la qual cosa apropà el seu exercici als membres de la societat, en la seva qualitat de treballadors, veïns, milicians, etc. Els tribunals populars, les columnes de milicians, els comitès de barri, les assemblees i consells d'empresa i d'agrupació, els comitès locals de milícies antifeixistes —que substituïren als ajuntaments—, etc., van ser centres de poder real amb capacitat de decisió efectiva.⁹

Amb la desintegració de l'Estat, els treballadors, els manuals en particular, que havien tingut un important paper en l'obtenció de la victòria sobre els revoltats i van ser els qui obtingueren la victòria política,¹⁰ iniciaren una extensa i profunda transformació revolucionària de la societat catalana. Aquesta transformació, que es va basar en els plantejaments anarquistes i anarcosindicalistes de la CNT-FAI,¹¹ en ser aquesta organització la que comptava amb una major influència entre els treballadors, va tractar de portar a la pràctica els principis del socialisme llibertari, donant lloc a una experiència original, única al món, allunyada tant del capitalisme com del socialisme d'Estat.

L'experiència collectivista que es va desenvolupar a Catalunya entre juliol de 1936 i gener de 1939, tot i que no va poder assolir plenament els seus objectius degut als condicionaments i dificultats amb què va haver d'enfrontar-se, constitueix tal i com s'ha dit, una de les transformacions més radicals que han tingut lloc al segle xx afectant pràcticament tots els aspectes de l'activitat política, econòmica i social, i, tot i que forma part de la revolució espanyola, té unes característiques pròpies i específiques, diferents, com a mínim en part, de la resta de l'Espanya republicana.

Derrotada la revolta militar, en reiniciar-se l'activitat productiva, els treballadors procediren immediatament per prò-

pia iniciativa —en els dies i setmanes següents— a posar en marxa el procés collectivitzador, prenent directament a les seves mans el control i la direcció de la majoria d'empreses, sent d'interès destacar que tot això ho realitzaren de manera espontània.¹²

El caràcter espontani de la collectivització-socialització significa que aquesta no es va portar a terme seguint les consignes, instruccions o directrius d'algun òrgan de direcció central de l'Estat o d'algun partit o sindicat,¹³ sinó a partir de la decisió dels mateixos treballadors, els quals, per mitjà de les seves organitzacions de fàbrica i branca industrial, van posar en pràctica les idees i concepcions que tenien respecte com s'havia d'organitzar i com havia de funcionar la societat en general i l'activitat econòmica en particular, sent aquestes idees en gran part fruit de la propaganda i formació llibertària desenvolupades durant anys per mitjà dels ateneus, sindicats, cooperatives, etc.

L'apropiació i collectivització de l'empresa significava que la seva propietat passava de privada a pública i que eren els seus propis treballadors qui la dirigien i gestionaven, però pels collectivistes això només constituïa l'inici d'un procés més ampli, el de la collectivització-socialització, el qual a partir de la collectivització de les empreses havia —i així va succeir en part— d'anar avançant en la coordinació de l'activitat econòmica, per branques i localitats, de baix a dalt, fins arribar a la plena socialització de la riquesa.

Molt aviat, però, els òrgans dirigents de la CNT i de la FAI van renunciar a intentar que el procés de collectivització-socialització¹⁴ pogués culminar el seu desenvolupament, és a dir, a portar a la pràctica globalment els plantejaments i alternatives que durant anys havien estès entre els treballadors, al·legant que en aquelles circumstàncies això hagués representat la imposició de la seva dictadura. Aquesta renúncia els conduí al progressiu abandonament dels seus pressupostos i principis.

El procés de collectivització-socialització, impulsat i recolzat per la gran majoria dels treballadors manuals de la indús-

tria i els serveis (ferrocarrils, tramvies, metro i autobusos, espectacles, restaurants, barberies i perruqueries, grans magatzems, telèfons i telègrafs, fleques...), de les grans i petites empreses (en les branques industrials on més abundaven la petita i mitjana empresa va ser on més van proliferar les agrupacions), es va trobar amb l'oposició d'una sèrie de sectors socials (bona part de la petita burgesia de la indústria i el comerç, així com dels tècnics, els funcionaris i els treballadors administratius i comercials), que en conjunt constituïen una base social important, quantitativament i qualitativament. Aquests, tot i que majoritàriament es van posicionar en contra de la revolta militar, s'oposaven a l'alternativa collectivista, bé perquè defensaven la propietat privada dels mitjans de producció, bé perquè defensaven la propietat estatal dels mateixos, oposició que fou canalitzada i defensada per ERC (Esquerra Republicana de Catalunya), ACR (Acció Catalana Republicana), UR (Unió de Rabassaires), PSUC (Partit Socialista Unificat de Catalunya) i UGT (*Unión General de Trabajadores*).

El posicionament i actuació de la petita burgesia de la indústria i els serveis i dels tècnics incidiren de forma important en el desenvolupament de la transformació collectivista.

Tot i que el Decret de Collectivitzacions garantia la subsistència de la petita propietat privada,¹⁵ els collectivistes, en moltes ocasions, prescindiren d'aquest decret, tot i l'oposició de la Generalitat, i procediren a la collectivització de les petites empreses de la indústria i els serveis,¹⁶ especialment al constituir les agrupacions o concentracions d'empreses.

Els collectivistes desenvoluparen al mateix temps una intensa campanya d'explicació i persuasió dirigida a la petita burgesia, en la qual, a més de criticar la seva ideologia i la seva anterior actuació com a classe, insistien en els avantatges que comportava per ella el fet de passar d'una vida amb dificultats econòmiques i d'implorar a la burgesia, a una vida de treballador, amb un treball just, en una societat lliure i solidària.

Totalment diferent va ser la posició que mantingueren tant els partits republicans ERC i ACR, com el PSUC i la UGT, que defensaren la subsistència de la petita burgesia, com a tal classe, i assumiren la defensa dels seus interessos, la qual fou realitzada amb especial eficàcia pel PSUC i la UGT, propiciant amb això que molts membres de la petita burgesia passessin a ampliar les seves files, concretament a partir de la creació del GEPCI (Gremis i Entitats de Petits Comerciants i Industrials), per iniciativa del PSUC, que es va constituir en una secció de la UGT.

L'actuació de la petita burgesia, tot i que no fou homogènia i en alguns sectors econòmics com el de la fusta de Barcelona no es va oposar a la collectivització, de forma majoritària va ser contrària a la socialització de l'economia, constituint en nombroses ocasions la punta de la llança dels qui s'oposaven en defensa de la propietat privada.

Pel que fa als tècnics, els collectivistes, basant-se en què l'activitat econòmica és el fruit de l'esforç conjunt desenvolupat pels tècnics i els altres treballadors, mantenien què el funcionament i desenvolupament adequat de l'activitat productiva només podia aconseguir-se mitjançant l'establiment d'una estreta col·laboració entre tots ells, en mans dels quals, a la vegada, s'havia de trobar la direcció i la gestió del procés productiu. Al mateix temps, en considerar que els esforços dels diferents participants en el procés productiu eren igualment necessaris i valuosos, els collectivistes defensaven la igualtat econòmica i social entre tots ells.

L'alternativa collectivista, en conseqüència, implicava que els tècnics poguessin participar, igual que els altres treballadors, en la direcció i gestió de l'activitat econòmica, però a la vegada implicava també que els tècnics perdessin les seves prerrogatives o privilegis respecte la resta de treballadors, tant econòmics¹⁷ com de poder o autoritat.

Els defensors de la collectivització-socialització intentaren atraure als tècnics apel·lant a la seva condició de treballadors, que encara que privilegiats, estaven també explotats pel capi-

tal i argumentant que si bé la collectivització significava la pèrdua de la seva situació privilegiada respecte els altres treballadors, significava també la construcció d'una societat més justa i lliure, en la què podrien desenvolupar plenament la seva capacitat i iniciativa, cosa que els impedia el capitalisme.

Tot i així, en aquells anys, entre els tècnics es va desenvolupar un projecte alternatiu propi, el de la tecnocràcia, crític respecte la societat burgesa existent per les irracionalitats i l'injust repartiment de les riqueses, i que propugnava l'ordenació de la societat en general i de l'activitat econòmica en particular a partir de criteris científics i de racionalitat tècnica. Si bé els collectivistes admetien que les crítiques que hi havia en aquest projecte en part eren encertades, el criticaven, al mateix temps, per considerar que el que proposava era la instauració d'una societat ordenada i dirigida exclusivament pels qui posseïen el coneixement, cosa que comportava la imposició de la dominació d'una nova aristocràcia: la del coneixement, que substituïria a la del diner, com aquesta havia substituït a la de la sang.¹⁸

A la pràctica, l'actuació dels tècnics davant la transformació collectivista, es va caracteritzar per: *a)* La majoria dels tècnics van romandre i van seguir treballant al país, no provocant la transformació collectivista, a diferència del que va passar amb altres transformacions revolucionàries, un èxode important dels mateixos. *b)* Una part minoritària dels tècnics col·laboraven activament en el procés de collectivització-socialització. *c)* Tot i així una gran part dels tècnics, quan els collectivistes disposaven de l'hegemonia política, col·laboraven amb la transformació que s'estava desenvolupant, tot i que amb crítiques i reticències, però quan es va modificar la correlació de forces a favor dels anticollectivistes, augmentaren les seves crítiques i l'oposició a la collectivització, passant a col·laborar i a donar suport decididament al procés estatitzador —molt més semblant a l'alternativa tecnocràtica—, i constituint-se en un dels seus suports socials principals.

El procés de collectivització-socialització va anar evolucionant en el transcurs del temps, degut en part a la lògica

interna del procés collectivitzador i, per altra banda, als canvis que es produïren en la relació de forces entre els defensors i els detractors de la collectivització.

Aquesta evolució va donar lloc a l'existència de quatre etapes: la primera que va de juliol fins a finals d'octubre de 1936, és l'etapa en què es va iniciar la collectivització, de manera espontània, desenvolupant-se sense limitacions l'autogestió obrera. Va ser durant aquesta etapa quan es realitzaren la major part de les collectivitzacions d'empreses i quan s'inicià la constitució de la majoria de les agrupacions.

La segona etapa, la compresa entre octubre de 1936 i maig de 1937, s'inicià amb el Decret de Collectivitzacions. En aquesta es va avançar en la coordinació de l'economia collectivista i va ser el període on va haver-hi el major nombre de legalitzacions d'empreses collectivitzades i agrupacions. Així, per una part, es desenvolupà i consolidà la collectivització-socialització, però, per una altra, l'utilització dels organismes estatals, tot i el predomini que hi exercia la CNT-FAI, implicà una greu contradicció amb els principis i pressupostos en els què es basava l'alternativa collectivista.

La tercera etapa, que va de maig de 1937 a febrer de 1938, es va iniciar amb la pèrdua del predomini polític de la CNT-FAI, la repressió del POUM i el reforçament del poder de la Generalitat, com a conseqüència dels «fets de Maig», en els que tingué lloc l'enfrontament armat entre els que impulsaven les transformacions revolucionàries i els que s'oposaven a les mateixes, enfrontament que finalitzà amb la victòria política d'aquests últims. En ella va augmentar el control estatal de l'economia, a la vegada que la CNT, allà on dominava, intentà augmentar el control sindical de dalt a baix. Respecte als canvis a l'interior de la CNT, són molt significatives les resolucions del ple celebrat a València el gener de 1938: abandonament de la defensa del salari únic, creació dels inspectors de treball, procediments per sancionar, etc.

La quarta etapa, de febrer de 1938 a gener de 1939, es caracteritzà pel creixement de l'intervencionisme del govern

de la República, l'increment dels atacs a la collectivització per afavorir l'estatització i la reprivatització, i l'abandonament, per part de la direcció de la CNT, de la defensa de l'autogestió, unit a l'acceptació de l'estatització, tal i com es reflexa en el pacte UGT-CNT del 18 de març de 1938. Tot i així, fins que les tropes franquistes ocuparen Catalunya, continuaren funcionant nombroses empreses collectivitzades i agrupacions.

El procés de transformació collectivista a la indústria i als serveis assolí ràpidament una gran extensió, pel que fa referència al primer nivell: el de la collectivització de les empreses —entre un 70% i un 80% de les empreses van ser collectivitzades—, arribant també, en la majoria de branques industrials, a un segon nivell: el de la constitució de les agrupacions, en el que es va aturar, en fracassar els intents d'avançar cap a un tercer nivell: el de la socialització global dels grups industrials.

L'agrupació consistia en la reunió o concentració de totes o part de les empreses d'un sector econòmic i d'una àrea territorial determinada (una localitat, una comarca, Catalunya...), en una nova unitat econòmica de major volum, en règim de propietat col·lectiva, dirigida i gestionada pels seus treballadors. Com a conseqüència, les empreses que passaven a formar part d'una agrupació deixaven d'existir com a empresa, passant el seu actiu i el seu passiu, així com els seus treballadors a la nova unitat productiva.

Les grans empreses collectivitzades, com els tramvies de Barcelona, les companyies de ferrocarrils, la Hispano Suiza (metallúrgia), CAMPSA (petroli), l'Espanya Industrial (tèxtil), Rivièra (metallúrgia), Cervecerías DAMM (begudes)... i les agrupacions com l'Agrupació de la Construcció de Barcelona (11.000 treballadors), la Fusta Socialitzada de Barcelona (8.000 treballadors), l'Agrupació dels Establiments de Barberia i Perruqueria Collectivitzats de Barcelona (4.000 treballadors), els Espectacles Públics de Barcelona Socialitzats (10.000 treballadors), els Serveis Elèctrics Unificats de Catalunya (11.500 treballadors), la Indústria Collectivitzada Miralls, Cristalls i Vidres Plans, la Collectivitat Òptica de Bar-

celona, la Indústria de la Foneria Collectivitzada, l'Agrupació de Productors de Maquinària i Material Frigorífic, la Collectivitat de Bàscules, Arques, Mobles Metàl·lics i Balances, els Serveis de Gas Unificats de Catalunya, l'Agrupació de la Indústria Gastronòmica, etc., constitueixen les experiències més importants i significatives de la collectivització de la indústria i els serveis; i en ser l'agrupació la forma més complexa i elevada d'organització, fa que la seva anàlisi sigui fonamental pel coneixement d'aquesta experiència i que del mateix podem extreure elements importants de la socialització global a què aspirava l'alternativa collectivista.

Les agrupacions a la indústria i als serveis

Les agrupacions presentaven entre si una sèrie de diferències, per pertànyer a sectors amb característiques i problemàtiques diferents, per l'àmbit que abastaven, local o nacional (de Catalunya), pel tipus de concentració: només horitzontal o horitzontal i vertical a la vegada, per estar o no legalitzades (un gran nombre d'elles mai foren legalitzades), per haver participat a la seva creació i desenvolupament els dos sindicats, la CNT i la UGT, o només la CNT, per haver desenvolupat normalment la seva activitat fins l'ocupació de Catalunya per les tropes de Franco o haver desaparegut abans com a agrupació, bé per imposició política, bé per dificultats financeres, etc.

Tot i la seva diversitat i diferències es troben a les agrupacions un conjunt d'elements comuns o similars pel que fa referència a les noves formes d'organització i funcionament interns, així com a la reestructuració i racionalització de l'activitat productiva i a l'actuació en l'aspecte social.

Organització i funcionament intern

A l'organització i el funcionament intern de les agrupacions existiren importants elements comuns, similars a la vegada als de les empreses collectivitzades, tot i així, degut al caràcter

espontani de la seva constitució, els noms dels diferents òrgans de les agrupacions i empreses collectivitzades variaven d'un cas a un altre, però no el seu contingut i funcions que eren molt similars com a conseqüència de la propagació i assimilació pel proletariat de Catalunya d'un conjunt de concepcions, durant les dècades precedents. En aquest escrit s'ha adoptat la nomenclatura única que establí el Decret de Collectivitzacions. Entre els elements comuns citats destaquen:

– L'*Assemblea General*, formada per tots els treballadors de l'agrupació (manuals, administratius, comercials i tècnics), constituïa l'òrgan màxim de decisió, on es discutien i definien les línies generals d'actuació, s'escollien i, en el cas que calgués, es revocaven els membres dels òrgans de decisió quotidiana i es controlava l'actuació d'aquests òrgans.

– El *Consell d'Empresa*, que era l'òrgan encarregat de la direcció quotidiana tècnico-econòmica. En el seu si, es procedia, en general i en base a la divisió del treball entre els seus membres, a la constitució de comissions per la realització de funcions o tasques específiques. Aquestes comissions eren responsables davant el Consell d'Empresa, l'òrgan que les havia creat, el qual, a la vegada, responia globalment de l'actuació de les mateixes davant l'assemblea que l'havia escollit. Els membres del Consell d'Empresa eren escollits i revocables per l'assemblea que els havia escollit. En general, una part eren escollits a les assemblees de les diferents seccions que formaven l'agrupació, per a que es poguessin trobar representades les seves problemàtiques específiques, i una altra part a l'Assemblea General de l'agrupació.

– El *Comitè Sindical*, que era l'òrgan encarregat de la defensa quotidiana dels interessos immediats dels treballadors —remuneració, condicions de treball, d'higiene i salubritat, atenció mèdica, jubilació... Tot i que la direcció tècnico-econòmica quotidiana es trobava en mans del Consell d'Empresa, escollit i controlat per l'Assemblea, es considerà que aquest Consell, preocupat per la gestió econòmica, podia en ocasions, arribar a perjudicar injustament els esmentats

interessos immediats, i d'aquí la necessitat del Comitè Sindical. L'existència de dos òrgans, constituïa, a més, un mitjà per evitar la concentració de poder en un òrgan i unes persones determinades.

A més d'aquests tres òrgans, a nivell global de l'agrupació, en cada un dels altres nivells de la mateixa —secció, centre de treball, localitat...— existien també els seus equivalents, els quals disposaven d'autonomia per resoldre les qüestions que afectaven exclusivament al seu àmbit, mentre que les qüestions que afectaven al conjunt de l'agrupació eren decidides pels òrgans centrals. Amb això es pretenia apropar al màxim la presa de decisions als treballadors i agilitzar-les, preservant al mateix temps els interessos comuns de l'agrupació.

A les agrupacions legalitzades hi havia també l'Interventor de la Generalitat, nomenat pel conseller d'Economia¹⁹ d'acord amb els treballadors, que era l'encarregat de mantenir la relació amb els organismes superiors (el conseller d'Economia, el Consell d'Economia i, a partir de la seva constitució, els Consells Generals d'Indústria i les Federacions Econòmiques de Indústria) i de fer complir les seves directrius. El seu paper real va anar variant en funció de la relació de forces existents. Així mateix, a les agrupacions legalitzades existiren les figures de director, subdirector, secretari i comitè de gerència, escollits pel Consell d'Empresa entre els seus propis membres.

Altres dos aspectes importants del funcionament de les agrupacions van ser, en primer lloc, la gran importància que es va donar a l'interior d'aquestes a l'existència de la intercomunicació, vertical i horitzontal, ràpida i fluida; i en segon lloc, que es procurà simplificar al màxim l'aparell de decisió i reduir al mínim el número d'elements dedicats exclusivament a les tasques de direcció. A moltes agrupacions la majoria dels membres del Consell d'Empresa seguien desenvolupant amb normalitat la seva jornada laboral habitual. Al mateix temps, els membres del Consell d'Empresa i dels

altres òrgans de direcció percebien exclusivament el jornal que els corresponia per la categoria professional a la que pertanyien. Tot això tenia com a finalitat, a més de no minvar la capacitat productiva, impedir la formació d'un grup específic, amb privilegis i interessos particulars, diferenciat de la resta dels treballadors, és a dir, una burocràcia interna.

Reestructuració i racionalització de l'activitat productiva

A l'any 1936 l'economia catalana es trobava immersa, tal i com s'ha dit, en una important depressió i patia greus problemes estructurals. A partir d'aquesta realitat la formació i desenvolupament de les agrupacions es va trobar també amb una sèrie de dificultats, producte de la nova situació sorgida a partir del 19 de juliol.

Les principals dificultats amb què es van trobar les agrupacions van ser, per una banda, les derivades de la guerra i que afectaren al conjunt de l'economia catalana, com l'escassetat i encariment del preu de les matèries primeres i dels combustibles, dels què Catalunya era deficitària; la pèrdua de mercats que representà la divisió d'Espanya; la destrucció de fàbriques i instal·lacions; la sangria de treballadors en edat òptima per treballar; la necessitat de transformar i adaptar la producció a les demandes bèl·liques, i la crisi que provocà la guerra en alguns sectors, com el de la construcció.

D'altra banda, existiren també un altre conjunt de dificultats, que afectaren específicament a les empreses collectivitzades i a les agrupacions, entre les que destaquen:

– Les derivades de la posada en marxa de la transformació collectivista, en particular les degudes a la inèrcia social, és a dir, a la mentalitat, hàbits i costums adquirits com a conseqüència de les característiques pròpies i funcionament de l'anterior organització social, tals com la resistència del treballador a esforçar-se a la feina, degut a l'explotació a la qual estava sotmès; les carències en autodisciplina i assumptió de respon-

sabilitats, degut a l'anterior estructura jeràrquica... i a la manca de preparació, en particular respecte les tasques de direcció. Aquestes dificultats, però, van ser, en general, superades amb força rapidesa, degut a la voluntat i entusiasme existent:

- Les originades per l'actuació dels organismes governamentals, en especial la discriminació que van patir les agrupacions respecte l'adquisició de matèries primeres i combustible; el retard o, fins i tot, l'incompliment dels pagaments per part dels organismes oficials, cosa que provocà greus problemes financers a diverses agrupacions; mesures de caràcter no econòmic, com la realització de registres policials, requisites temporals, suport i ajuda a les demandes dels expropiataris, etc.; posar punt i final, de fet, a l'agrupació amb la intervenció directa de la Generalitat o per decret del govern de la República.

- Les causades per l'oposició del capitalisme estranger, que comportà per les agrupacions dos tipus de problemes: un, el de les exportacions, que s'havien de realitzar a través de la Generalitat per tal d'evitar que fossin confiscades en arribar al seu destí, amb el que no podien disposar directament de les divises; i l'altre, el de les empreses amb capital estranger, que col·locava a les agrupacions davant l'alternativa de, o bé no incloure-les a l'agrupació, cosa que limitava el seu desenvolupament, o bé tractar-les igual que les empreses catalanes, cosa que a més de provocar les represàlies del capital estranger, representava enfrontar-se a la legalitat vigent que només admetia la seva apropiació quan l'interès nacional ho requeria i abonant una indemnització.

Tot i aquestes dificultats, a partir de la situació ja descrita de l'aparell productiu, les agrupacions realitzaren una important tasca de reestructuració i racionalització del mateix:

- Concentraren la producció en unitats més grans, eliminant centres de treball i concentrant els treballadors i la maquinària en millor estat, en els locals més adequats, cosa que donà lloc a un augment de la productivitat, a la reducció de les despeses generals i a la millora de les condicions de tre-

ball. Així, els somieristes del ram de la fusta de Barcelona reduïren el nombre de tallers de més de 80 a 4; la Indústria Collectivitzada Miralls, Cristalls i Vidres Plans va passar d'un centenar de centres de treball a 29; la Indústria de la Foneria Collectivitzada passà d'un centenar de foneries a 24; l'Agrupació d'Establiments de Barberia i Perruqueria Collectivitzats de Barcelona reduí el número de locals de 1.100 a 235; les Blanqueries Collectivitzades de Barcelona reduí el número d'instal·lacions de 71 a 40; la Indústria Làctica Socialitzada passà de realitzar la seva producció a 50 fàbriques a fer-ho en 9, etc.

- Elaboraren estadístiques, comptes d'exploració, etc., a fi de conèixer els mitjans, possibilitats i desenvolupament de l'agrupació i poder planificar la producció.

- Augmentaren l'especialització dels centres de treball i la racionalitat de la producció global del sector (unificació de tensions i voltatges de les línies d'alta tensió pels Serveis Elèctrics Unificats; divisió de Barcelona en zones pel manteniment i reparació dels habitatges, per l'Agrupació de la Construcció de Barcelona, etc.), amb el que augmentà la productivitat i la qualitat de la producció, al mateix temps que disminuïren els costos.

- Milloraren tècnicament i modernitzaren l'equip productiu, retirant el que es trobava en les pitjors condicions i n'adquiriren de nou. Amb la finalitat d'aprofitar-lo al màxim, en molts casos augmentaren el número de torns de treball.

- Centralitzaren els serveis administratius, comptables i comercials, cosa que facilità l'elaboració d'estadístiques i de documents comptables, va permetre racionalitzar i especialitzar el treball, reduir el personal, establir canals de comercialització millors, etc.

- Suprimiren els intermediaris parasitaris, aproximant la producció al consumidor en benefici de les dues parts i especialment a les agrupacions amb concentració horitzontal; i vertical, com la Fusta Socialitzada de Barcelona,²⁰ es va eliminar l'activitat comercial entre les empreses del sector i les despeses corresponents.

Les agrupacions també van dur a terme altres actuacions d'ordre econòmic, entre les que destaquen les següents:

– Els canvis en els tipus de productes, deguts uns a les necessitats de la guerra i altres a les noves prioritats socials (cobertura de les necessitats bàsiques, ensenyament i formació, sanitat i salubritat, etc.) i a la importància que es concedí als valors ètics i estètics (reconversió de l'activitat dels treballadors que obtenien els seus ingressos en activitats considerades perniciosos o denigrants, com la boxa, les apostes, les noies que alternaven amb el públic, etc.).

– La política de substitució d'importacions, amb la finalitat d'estalviar divises, contribuir a l'eliminació de l'atur i emancipar-se de la dependència estrangera. Així es realitzaren, amb èxit, substitucions tant de matèries primeres i de productes elaborats utilitzats a la producció industrial —diverses classes de fusta, coles i vernissos, que s'utilitzaven a la indústria de la fusta; diferents tipus de fibres naturals utilitzades a la indústria tèxtil, etc.— com de productes industrials —fabricació d'articles òptics que abans s'importaven, per la indústria òptica; producció de diferents tipus d'acers ràpids i algunes varietats d'acers especials que abans no es fabricaven al país, per la indústria de la Foneria, etc.²¹

– La promoció de la investigació, a fi d'augmentar la producció, poder comptar amb una capacitat investigadora autònoma, potenciar la producció d'articles de tecnologia avançada i servir de base a la política de substitució d'importacions.

Actuació en l'aspecte social

Les principals qüestions en què es concretà l'actuació de les agrupacions en l'aspecte social van ser:

– La millora de les condicions de treball, higiene i salubritat en els centres de treball.

– La disminució de les diferències en la remuneració del treball, a través de l'eliminació dels elevats ingressos dels exdirectius, exconsellers, etc.; l'establiment d'un salari igual

pels treballadors de la mateixa categoria, la reducció del número de categories professionals i la reducció de les diferències salarials entre elles, arribant, fins i tot en alguns casos, a la seva eliminació. Hi va haver també casos en què el salari podia ser incrementat amb un plus familiar, fixat en funció del número de persones, la manutenció de les quals es trobava en mans del treballador.

– La creació de serveis d'assistència i previsió, gestionats i controlats pels mateixos treballadors, que cobrien l'atenció mèdica, clínica i farmacèutica de manera gratuïta, i les necessitats dels treballadors que havien interromput la seva activitat laboral, temporal —per accident, malaltia, part...— o definitivament —jubilació, incapacitat laboral.

– L'actuació contra l'atur, dirigida en primer lloc a augmentar el número de llocs de treball, i en segon lloc, quan aquest augment era insuficient per eliminar l'atur, a la inclusió de nous treballadors en base al repartiment del treball existent, encara que això donés lloc a l'anomenat atur encobert.

– La realització d'importants esforços per augmentar el nivell de preparació dels treballadors en la triple vessant física, intel·lectual i professional, construint instal·lacions esportives, piscines, biblioteques, sales de lectura, escoles, centres de formació professional, etc.

– L'atenció als interessos dels consumidors, tal com posen en evidència l'interès en augmentar la qualitat dels productes i serveis per elevar la seva satisfacció, l'augment de la higiene i la sanitat —cas de les barberies, de la indústria làctia, etc.— a fi de preservar la seva salut, i l'interès en facilitar l'accés als articles i serveis, racionalitzant la distribució geogràfica dels establiments de vendes, amb el que al mateix temps es va obtenir també un augment de les vendes.

La indústria de guerra

A l'any 1936, en iniciar-se la Guerra Civil, Barcelona i la resta de Catalunya no disposaven d'instal·lacions ni d'indústries

dedicades a la fabricació d'armament; i per tal de poder proveir de material bèl·lic als combatents es va haver de procedir a adaptar o transformar la indústria civil existent, especialment la metallúrgica i la química, en indústria de guerra.

La transformació i adequació de la indústria catalana a la producció de guerra es va iniciar immediatament després del 19 de juliol, sent els mateixos treballadors qui, després de confiscar les empreses, la van engegar a l'Hispano Suiza, Barret, Elizalde, General Motors, Torras, Vulcano, Girona, Ford Motor Ibérica, la Maquinista Terrestre i Marítima, Cros, Sociedad Electroquímica de Fix, Unión Española de Explosivos, Rivière, Productos Pirelli, Metalgraf Española... Molt aviat també els sindicats de la CNT dedicaren una especial atenció al desenvolupament i coordinació de les indústries de guerra, designant el 21 de juliol a Eugenio Vallejo, del sindicat metallúrgic, per dirigir l'organització d'aquestes indústries.

El 7 d'agost de 1936, la Generalitat creà per decret la Comissió de la Indústria de Guerra, encarregada de la coordinació i control del conjunt de les indústries de guerra, Comissió que fou acceptada, no sense abans obtenir una sèrie de garanties, per la CNT, en funció a l'esforç bèl·lic que exigien les circumstàncies. A partir d'aquest moment la direcció i gestió d'aquestes indústries adquirí una forma mixta entre la collectivització i l'estatització, ja que cada una de les empreses estava dirigida i gestionada pels seus treballadors, però al mateix temps el conjunt d'aquestes indústries havien de complir les directrius de la Comissió, un organisme administratiu de la Generalitat. A la pràctica, la col·laboració que s'establí entre els comitès de les empreses i la Comissió fou molt satisfactòria. La Comissió, a més de coordinar les empreses metallúrgiques i químiques transformades en indústries de guerra, també creà alguna nova empresa i va mantenir relacions amb empreses que elaboraven productes auxiliars per a la guerra del sector tèxtil (benes, apòsits...), del de l'òptica (prismàtics, espieres...), etc.

A l'octubre de 1937 la indústria de guerra comptava amb més de 400 fàbriques i uns 85.000 treballadors i fabricava una

important quantitat d'una extensa gamma de productes: cartutxos diversos, peces de recanvi per fusells, pistoles, metralloadores, carregadors, diversos tipus d'explosius (trilita, pólvora, nitramita, tetralita, etc.) i de detonadors, projectils de canó i morter, bombes de mà, bombes d'aviació, granades d'artilleria, mines submarines, màscares antigàs, motors d'aviació, vehicles blindats, etc.²²

A més de la magnitud i importància de la indústria de guerra, també s'ha d'assenyalar el curt espai de temps que es va emprar en la seva creació. Referint-se a la indústria de guerra catalana, Andrés Aultmares, catedràtic de la Universitat de Ginebra, va escriure: «els sindicats obrers han realitzat en set setmanes, allò que França realitzà en els primers catorze mesos de la Guerra Mundial».²³

El Govern de la República, però, des del principi, observà amb recel la creació d'una indústria de guerra a Catalunya, al no trobar-se sota el seu control i la boicotejà tant com va poder, negant-se a facilitar-li les matèries primeres i les divises que precisava..., i arribant, fins i tot, a permetre que les tropes de Franco s'apoderessin d'una fàbrica d'armes situada a Toledo, abans que autoritzar el seu trasllat a Catalunya (en aquell moment una zona segura) tal com havia demanat la Generalitat.²⁴ Posteriorment, a mesura que va poder anar imposant el seu poder, intentà controlar-la, cosa que no aconseguí fins l'11 d'agost de 1938 en què decretà la seva militarització, a la qual s'oposaren tant el Govern de la Generalitat (provocà la dimissió del Govern central del ministre català J. Ayguadé i del basc M. Irujo), com els treballadors d'aquestes indústries, cosa que provocà la disminució de l'interès i rendiment dels mateixos i, com a conseqüència, un important descens de la producció.

El procés estatitzador

Després de la desintegració de l'Estat el juliol de 1936, les forces polítiques catalanes iniciaren aviat la seva reconstrucció, en la què aconseguiren implicar als dirigents de la CNT i

de la FAI, de manera que el 26 de setembre de 1936 es constituí un nou govern de la Generalitat amb la participació de totes les organitzacions polítiques i sindicals antifeixistes. Tot i que per aquestes dates el poder de la Generalitat existia gairebé exclusivament sobre el paper (el compliment i l'eficàcia dels seus decrets era escassa), sent, a més, aquesta institució l'única representant de l'Estat amb alguna presència, ja que l'autoritat del Govern de la República espanyola pràcticament havia desaparegut a Catalunya (entre juliol de 1936 i maig de 1937 és el període de la història contemporània de Catalunya en què aquesta gaudí de major sobirania), aquests foren els primers passos de la reconstrucció de l'Estat, que posteriorment van permetre a l'aparell estatal anar-se consolidant i aconseguir majors cotes de control i poder.

Paral·lelament, i a partir també de l'acord entre tots els partits i sindicats, es crearen nous òrgans i instruments estatals encarregats de coordinar i dirigir l'economia catalana: el Consell d'Economia de Catalunya, la Comissió de la Indústria de Guerra, els Interventors de la Generalitat, etc. Tot i que pel moment, degut a la supremacia de què disposava la CNT-FAI, la instauració d'aquests organismes i instruments no impedí, en general, el desenvolupament del procés de col·lectivització-socialització, sí que hipotecà el seu futur en impedir que pogués culminar amb la socialització global, al mateix temps que fonamentava les bases i proporcionava els mitjans per a que més endavant pogués desenvolupar-se el procés estatitzador.²⁵ El control estatal de la indústria i els serveis, no aconseguí una certa importància i significació fins a la segona meitat de 1937, quan començaren a manifestar-se les conseqüències dels «fets de Maig»; a partir d'aquesta data va anar augmentant progressivament, encara que sense aconseguir, ni molt menys, eliminar per complet les conquestes col·lectivistes ni per consegüent imposar-se plenament, degut a l'oposició d'amplis sectors de treballadors.

L'estatització de l'economia comportava que les decisions i el control a l'activitat productiva s'establissin de dalt a baix,

passant íntegrament el poder de decisió als òrgans superiors, des dels quals, a través d'organismes intermedis, descendia fins els centres de treball. Així mateix, amb l'estatització, el poder de decisió en els diferents nivells va ser desplaçat des dels òrgans de democràcia directa als òrgans governamentals de caràcter tècnico-econòmic, i es va eliminar el control que els treballadors exercien sobre els òrgans de decisió, al mateix temps que s'imposava el control d'aquests sobre l'activitat desenvolupada pels treballadors; és a dir, l'estatització restablí l'organització i mètodes de direcció basats en la jerarquització i autoritarisme que la col·lectivització-socialització havia eliminat, cosa que segons els seus defensors era necessari per augmentar la producció i eficàcia de l'economia.

L'estatització de l'economia catalana, si bé la inicià i portà en bona part a terme l'organització estatal catalana, a mesura que es va anar reconstruint el poder estatal, el govern central va anar participant cada vegada de forma més important en la mateixa, cosa que provocà conflictes de competència entre aquests governs, ja que el Govern de la República a la vegada que volia eliminar les conquestes col·lectivistes, també pretenia reduir o eliminar l'autonomia que Catalunya havia aconseguit. A les empreses i sectors on el poder central va poder dur a terme la seva intervenció, aquesta representà la culminació del procés anticollectivista, en eliminar tota participació dels treballadors en la gestió i direcció dels centres de treball, així com les formes d'organització i racionalització que aquests havien desenvolupat, i substituir-los, o bé per la imposició de la direcció i control dels funcionaris al seu servei, o bé per la devolució dels mitjans de producció als seus antics propietaris sota la tutela de l'Estat.

L'estatització, a pesar del que adduien els seus defensors, comportà en nombroses ocasions un retrocés en la racionalització econòmica que s'havia aconseguit, com en el cas de la intervenció dels SEUC (Serveis Elèctrics Unificats de Catalunya) i dels SGUC (Serveis de Gas Unificats de Catalunya), que a l'abril-maig de 1938 van ser dissolts pel Govern de la

República, el qual els desmembrà, restablint la divisió entre empreses existents al 1936 i provocant una pèrdua de productivitat i eficàcia, tal i com passà amb l'apropiació per part de l'Estat de les indústries de guerra. Això va ser degut a un conjunt de factors entre els que destaquen:

- L'oposició d'un ampli sector de treballadors a l'estatització, cosa que va fer disminuir el seu interès pel treball i provocà un descens de la productivitat.

- La presència de l'elevat número de funcionaris en l'aparell productiu que comportà l'estatització, funcionaris que amb la seva actuació dificultaven el desenvolupament de la producció i, a més, la seva tasca controladora provocava el malestar entre els treballadors, cosa que a la vegada repercutia negativament en l'activitat productiva.

- La carència per part de l'Estat de l'estructura organitzativa i dels elements preparats —tècnics i burocràtics— que precisava per dur a terme l'estatització.

- La preponderància que, durant el desenvolupament de l'estatització, en moltes ocasions adquirien els criteris político-ideològics sobre els d'eficiència econòmica, cosa que duia a sacrificar els segons als primers.

- Les desavinences i conflictes que de vegades es donaren entre les diferents instàncies estatals i especialment entre els governs central i català.

Encara que els efectes de l'estatització no haguessin estat molt diferents, cal aclarir que aquesta, tot i l'important paper que el PSUC i l'UGT van desenvolupar en ella, no corresponia a la concepció marxista de la socialització centralitzada per mitjà de l'Estat, doncs l'Estat que la portava a terme no era l'Estat proletari, concebut pel marxisme com l'instrument del que es serveix la classe treballadora per reorganitzar i gestionar l'activitat econòmica en benefici de la majoria, sinó que era un Estat demòcrata-burgès al davant del qual es trobava un govern interclassista. L'actuació anticollectivista d'aquest Estat, dirigida a reprivatitzar una part de l'economia i estatit-

zar la restant —en particular la gran indústria i la relacionada amb les necessitats bèl·liques—, va comptar no només amb el suport de la burgesia republicana, la burocràcia i la majoria dels tècnics, sinó també amb el de la major part dels aparells i direccions de les organitzacions dels treballadors, inclosa la CNT-FAI, en particular a partir del març de 1938.

En resum, l'estatització significà l'expropiació dels treballadors per l'Estat, que els va desposseir de la direcció i gestió directa que aquests exercien en l'activitat productiva; expropiació que es va fer amb la complicitat i suport de les direccions i aparells de les organitzacions dels treballadors. Aquesta experiència va posar clarament de relleu que l'acció expropiadora de l'Estat, recolzada per les organitzacions que actuen en nom dels treballadors, no ha de dirigir-se forçosament contra la burgesia, sinó que, com en aquest cas, pot anar dirigida contra els mateixos treballadors.

Consideració final

L'experiència collectivista desenvolupada a Catalunya durant el període 1936-1939 constitueix l'únic intent que ha existit fins el present de portar a la pràctica els principis del socialisme llibertari en una societat industrial, el que li confereix a nivell mundial una importància excepcional, tant des del punt de vista històric com econòmico-social.

Amb la collectivització-socialització de l'economia catalana, els collectivistes pretenien portar a terme la transformació de la propietat individual dels mitjans de producció en propietat col·lectiva, i establir l'exercici directe de la direcció i control de l'activitat productiva pels treballadors, amb la finalitat d'avançar en la construcció d'una societat més lliure i igualitària. Els collectivistes propugnaven l'exercici de la democràcia directa davant de la delegació del poder de decisió en els professionals de la política i de l'economia, al mateix temps que consideraven que la democràcia i el socialisme o es realitzaven a partir dels centres de treball i habi-

tació o no constituïen més que un simple miratge, sense cap contingut.

Tot i que la collectivització-socialització de la indústria i els serveis de Catalunya va estar condicionada per un conjunt de factors —la guerra i partició d'Espanya en dues zones i la divisió i enfrontament en el si de la mateixa societat catalana entre els defensors d'alternatives econòmico-socials oposades, com a més importants— que impossibilitaren la culminació del seu desenvolupament, no impediren que la collectivització-socialització aconseguís un conjunt de resultats importants tant en l'ordre econòmic com social.

A partir de l'anàlisi de l'experiència collectivista es pot afirmar que la collectivització-socialització de la indústria i els serveis de Catalunya obtingué resultats positius en el sentit d'aconseguir una major igualtat social —supressió de les rendes no procedents del treball, desaparició o disminució de les diferències salarials, implantació o millora de les prestacions d'assistència sanitària, jubilació, etc.— i d'augmentar el nivell cultural i de formació dels treballadors. Així mateix la collectivització-socialització aconseguí també importants èxits en l'aspecte econòmic, en augmentar de manera general la racionalització i eficàcia de l'aparell productiu i dels serveis i haver obtingut en general resultats econòmics positius.

L'experiència collectivista desenvolupada a Catalunya comptà amb el suport decidit de la major part dels treballadors, i així ho evidencia, entre altres coses, la defensa que realitzaren de les conquestes collectivistes quan aquestes es van veure amenaçades; el baix nivell d'absentisme laboral a les empreses collectivitzades i agrupacions, i que aconseguí resultats positius en l'aspecte econòmic i social. Però va ser derrotada en l'àmbit polític-militar pels que s'oposaven a la mateixa, els quals amb la seva victòria al maig de 1937 aconseguiren frenar i fer retrocedir la collectivització-socialització; i amb l'ocupació de les tropes del general Franco el gener de 1939 aconseguiren eliminar-la per complet.

Notes:

1. Servei Central d'Estadística de la Generalitat, *Població de Catalunya*, 1937
2. Instituto de Economía de la Empresa, *Análisis espacio-temporal de la población activa en España 1860-1965*.
3. ALZINA, J. *L'economia de la Catalunya Autònoma*. Barcelona, Tipografia Emporium, 1933.
4. CASTELLS DURAN, A. «Les grans potències davant la Guerra Civil espanyola», 1936-39, *L'Avenç*, núm. 140 (setembre 1990), pàgs. 22-28.
5. FÀBREGAS, J. P. *Els factors econòmics de la revolució*. Barcelona, Bosch Casa Editorial, 1937, pàgs. 107-108.
6. GIRALT, BALCELLS, TERMES, *Els moviments socials a Catalunya, País Valencià i les Illes*. Barcelona, Editorial Lavínia, S.A., 1967, pàg. 110.
7. La constitució del PSUC va tenir lloc el 21 de juliol de 1936, en fusionar-se el Partit Comunista de Catalunya, la Unió Socialista de Catalunya, el Partit Català Proletari i la federació catalana del Partit Socialista.
8. El POUM es fundà el novembre de 1935 en fusionar-se el Bloc Obrer i Camperol amb l'Esquerra Comunista dirigida per Andreu Nin.
9. CASTELLS DURAN, A. «Poder i collectivització a Catalunya durant la Guerra Civil», *El Contemporani*, núm. 9 (maig-agost 1996), pàgs. 27-30.
10. Entre altres coses, ho posa de manifest l'entrevista que Companys mantingué amb els dirigents de la CNT-FAI perquè es fessin càrrec del Govern de la Generalitat i el posterior fracàs de l'intent de constituir un govern al marge de la CNT, el 2 d'agost de 1936.
11. La FAI (Federación Anarquista Ibérica) tenia una gran influència a l'interior de la CNT.
12. En el preàmbul del Decret de Collectivitzacions es reconeix aquest fet (*Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*. Barcelona, 28 d'octubre de 1936).
13. Fins i tot els primers comunicats de la FAI i de la CNT, els dies 26 i 28 de juliol de 1936, es limitaven a realitzar una crida a la lluita contra el feixisme el primer, i a ordenar la represa del treball el segon, quan ja a partir del dia 21 de juliol els treballadors començaren a confiscar les empreses.
14. L'inici de la renúncia ja es troba en l'acceptació i participació de la CNT-FAI en el Consell d'Economia, organisme ordenador de la vida econòmica, creat per Decret de la Generalitat l'11 d'agost de 1936 i en la seva participació en el Govern de la Generalitat, el 26 de setembre de 1936.
15. El Decret de Collectivitzacions i Control Obrer va ser una solució de compromís, sent aprovat per totes les organitzacions polítiques i sindicals antifeixistes, el 24 d'octubre de 1936. Constituïa la normativa bàsica sobre la nova realitat econòmico-social. En ell es deia: « La substitució de la propietat individual per la col·lectivitat és concebuda [...] col·lectivitzant els béns de la gran empresa [...] i deixant subsistir la propietat privada [...] de la petita indústria.»
16. No totes les ocasions en què es collectivitzaren petites empreses es vulnerà el Decret de Collectivitzacions, ja que van haver-hi força casos en

els que la collectivització es realitzà amb el consentiment del propietari, encara que és difícil precisar si aquest consentiment va ser o no forçat i en quina mesura per les circumstàncies.

17. Els collectivistes propugnaven l'establiment del salari únic i familiar. A la pràctica, fins i tot quan no s'assolí la igualació de salaris, sí que es tancà de manera important el ventall salarial (CASTELLS DURAN, A. «Criteris per a fixar la remuneració del treball: dues concepcions», *Polémica*, núm. 62-63 (estiu-tardor 1996), pàgs. 25-27).
18. FÀBREGAS, J. P. *Els factors econòmics de la revolució*, Cap X: «La Tecnocràcia i la Revolució». Barcelona, Bosch Casa Editorial, 1937, pàgs. 86-99.
19. Era l'equivalent al Ministre d'Economia de la Generalitat.
20. CASTELLS DURAN, A. *Las transformaciones colectivistas en la industria y los servicios de Barcelona (1936-1939)*. Madrid, Fundación Salvador Seguí Ediciones, 1992, pàgs. 35-58.
21. CASTELLS DURAN, A. *Les col·lectivitzacions a Barcelona 1936-1939*. Barcelona, Editorial Hacer, 1993, pàgs. 140-141, 152-153, 173-174, 190-191 i 193.
22. Comissió de la Indústria de Guerra de Catalunya, octubre de 1937, *Report d'actuació*. Buenos Aires, Ediciones del Servicio de Propaganda de la CNT, 1939.
23. ROCKER, R. *Extranjeros en España*. Buenos Aires, Ediciones Imán, 1938, pàg. 74.
24. *Carta de Companys a Indalecio Prieto*, 13 de desembre de 1937. Buenos Aires, Ediciones del Servicio de Propaganda de la CNT, 1939, pàgs. 12-13.
25. CASTELLS DURAN, A. *El proceso estatizador en la experiencia colectivista catalana (1936-1939)*. Madrid, Nossa y Jara Editores, 1996, pàgs. 40-95.

Ho volem tot, aquí i ara! Esbós del cicle de protesta dels seixanta i setanta

Gemma Ubasart i González

Comencem...

Els anys seixanta i setanta han quedat a l'imaginari col·lectiu com una època de revolta i llibertat, com una explosió del desordre i de la voluntat d'emancipació. Es tracta d'un cicle de protesta,¹ però, un xic estrany. No és prou llunyà com perquè aparegui en els manuals d'història convencionals però tampoc tant proper com per conèixer-lo, sobretot les generacions més joves, per pròpia experiència. I no és tan sols aquesta voluntat d'endinsar-nos en el coneixement d'aquelles revoltes la que m'ha portat a indagar sobre aquells moviments, sinó sobretot la possibilitat d'extreure elements de la seva anàlisi que ens poden ajudar a respondre preguntes que quotidianament ens fem en els moviments, d'experimentar però no repetir errors que altres van cometre.

En aquest article he pretès fer una reconstrucció del cicle de protesta que es desenvolupa al llarg dels anys seixanta i setanta als països del centre a partir d'un cas concret, el cas italià. En aquest país tant proper al nostre, tant culturalment com geogràfica, es va desenvolupar, ja des de mitjans dels anys seixanta² fins al 1977 un fort moviment de revolta que va acabar estenent-se arreu del territori italià, i en àmplies capes ciutadanes (des d'obrers tradicionals a mestresses de casa, passant per estudiants, intellectuals...).

El cicle italià és el que té una durada més llarga, des de mitjans dels anys seixanta fins al 1977. En aquesta extensió temporal es poden desenvolupar en amplitud i profunditat

elements que solament queden apuntats en les altres revoltes. En aquest sentit, Negri (1997) afirma que al 77 es fan realitat les propostes del 68, fan real el contingut de la imaginació al poder. «Aquesta innovació fa referència a la descoberta del terreny de l'autonomia, la ruptura del sistema dels partits, la liquidació del socialisme, la proposició de temàtiques comunistes, la crítica concreta al treball assalariat. Tot això ha representat el contingut de la imaginació al poder, i ha estat desenvolupat al llarg d'una dècada». En un segon moment també cal destacar l'extensió del moviment. És una extensió en el territori (des del nord al sud, des de les capitals a les províncies), i també en les capes socials (no és un moviment minoritari sinó que és assumit per amplis sectors de la població). I per últim, junt a la radicalitat dels plantejaments (tant de contingut, com d'accions, o de consignes), hi trobem un fort arrelament social. Resumint doncs, l'onada revolucionària que sacsejà Itàlia es caracteritzà per la seva durada, l'extensió (social i territorial), la profunditat en els plantejaments i l'arrelament social.

En aquestes pàgines, però, no pretenc fer una reconstrucció històrica d'aquell cicle sinó fer un treball més conceptual, més diacrònic. Per tant, el meu objectiu no és establir una cronologia o una panoràmica d'aquells anys (ni de l'extrema esquerra, ni dels moviments, ni de les institucions...), sinó destacar els elements que ens poden ajudar a la tasca abans proposada: analitzar aquelles temàtiques que ens siguin útils durant el nostre dia a dia en els moviments, així com reivindicar l'herència que d'alguns moviments s'ha rebut i que actualment s'ha pogut materialitzar en els anomenats moviments de resistència global o moviment de moviments.³

Que desestimi fer aquesta tasca més historiogràfica no és per raons de saturació d'informació o per manca d'interès. De fet, el cicle de protesta italià, a diferència de les revoltes d'altres països (vegi's França, EUA, Alemanya...), ha estat tradicionalment desconegut, tant en el nostre país com a Itàlia mateix.⁴ El maig francès s'ha recuperat i reivindicat fins i tot

des de sectors institucionals. En canvi, el cicle de protesta italià ha estat obviat (com si no hagués aparegut), manipulat (igualat a lluita armada) o falsificat. El perquè, molts autors han intentat respondre'l. Personalment destacaria dos elements que poden explicar aquesta por a la recuperació, el pànic a l'anàlisi d'aquesta onada. Un primer element és la manera d'afrontar el treball assalariat,⁵ i tota la problemàtica que gira al seu voltant (des de la crítica a la ideologia productivista, fins a l'existència de perspectives de vida diferents a les «normalitzades», passant per la qüestió dels drets dels i les treballadores o la Renda Bàsica). Un segon element és la manera de concebre el poder. El poder no és únic i centralitzat (l'Estat). Les relacions de poder s'han de combatre allà on existeixin, allà on es percebin.

És a dir, potser s'ha obviat aquest cicle de protesta pel potencial d'anticipació que van desenvolupar aquelles lluites. Davant el pas de la societat fordista a la postfordista que en aquells moments es començava a configurar, la interpretació podia ser emancipatòria o reaccionària (com després passà al llarg dels anys vuitanta).⁶ En paraules de Moroni (1997), aquell cicle va ser un intent de fer una concepció alternativa de la modernitat.

I és doncs aquest potencial d'anticipació que crec que és important treballar i que ens aporta elements interessants. Bifo (1998) destaca dos punts que cal tenir en compte. El cicle de protesta dels anys seixanta i setanta és el que se'ns presenta per primer cop com un moviment internacional en totes les seves conseqüències. «El sentit del moviment sorgit del 68 és divers de la consciència que els seus militants en tenien. Representà el primer moviment de la història capaç d'una autoreflexió global i en temps real. Allò que passava a Shangai influïa sobre les decisions d'un grup d'obriers de Billacourt o de Busto Arisizio. L'onada d'insubordinació dels joves de les metròpolis americanes contra la maquinària bèl·lica ajudà als pagesos comunistes del Vietnam a vèncer la seva guerra. I els estudiants de Pequín cantaven a les barrica-

des de rue Gay Lussac, mentre els estudiants de Roma assal·taven l'ambaixada francesa per protestar contra la repressió. La globalització va fer les seves primeres proves en aquell any [...]». I en segon moment és en aquest cicle que comencem a veure que cal inventar noves formes d'entendre el món, la política, l'economia, les relacions personals... estem davant el pas del fordisme al postfordisme i hem de trobar un nou sentit emancipador, per no caure ni en retorns a un passat arcaic, ni tampoc a un postmodernisme inoperant.⁷

Un xic d'història

Abans d'entrar a analitzar elements conceptuals que aquest cicle de protesta ens aporta, caldria contextualitzar un xic aquesta onada conflictual. Aquest esclat revolucionari que es situa en el període que va des de mitjans dels anys seixanta fins a 1977 no el podem entendre en el buit. Retrocedint una mica en el temps trobem en la història italiana pistes d'episodis i experiències conflictuals i emancipadores. Un dels primers episodis destacats d'aquest segle fou el *biennio rosso* del 20 al 22. També caldria fer esment al paper de la Resistència durant la II Guerra Mundial, amb forts continguts socials i polítics (a diferència d'Alemanya). Amb l'arribada dels aliats, i seguint les directrius de Moscou, el Partit Comunista Italià (PCI) decideix optar per la via de les democràcies liberals i renunciar a aspiracions revolucionàries. Amb aquesta postura, en el PCI conviuen dues corrents fins als anys seixanta, tot i que no es plasmen en el pla organitzatiu: una favorable a seguir la postura dels aliats, i una altra més radical. Al llarg dels seixanta ja es produeixen algunes situacions de tensió, la consolidació de discursos crítics cap a la direcció del Partit (un exemple significatiu es desenvolupa a Gènova, quan s'ocupa perquè hi havia d'haver un congrés feixista, i el PCI no ho veu amb bons ulls).

També cal afegir una sèrie d'especificitats italianes que ens ajuden a situar-nos. La posició geoestratègica que tenia i té

Itàlia juga un paper important en el desenvolupament de la política interna del país, sobretot en el context de postguerra i de guerra freda. En segon lloc també podríem fer esment a la composició diversificada, tant de la classe dominant com de la dominada; així com també al caràcter interclassista dels dos partits que dominen l'esfera política institucional d'aquells anys: la democràcia cristiana i el partit comunista. En tercer lloc també fer esment del passatge a la industrialització. I lligat a això, i no menys important, la qüestió meridional. La gran desigualtat entre el Nord i el Sud ens serveix per explicar moltes dinàmiques que es produeixen en aquell país, però també moltes dinàmiques ens expliquen el reforçament d'aquesta bretxa territorial. Es podria considerar que el Sud ha actuat en certs moments com a colònia del Nord: dotació de matèries primes, de mà d'obra...

Recuperant el fil, observem com ja des de mitjans i finals dels anys seixanta es comencen a expandir per tot el territori italià episodis conflictuals que cada cop són més autònoms del PCI. En un principi són bàsicament obrers (destacar el *autunno caldo* del 69). En aquests primers anys sorgeixen organismes i experiències autònomes dels sindicats tradicionals, però encara aquests mantenen un paper força important. Els llaços entre uns i altres, tot i que amb tensions, encara no s'han trencat. L'altre pol de mobilitzacions és a l'àmbit estudiantil: al 67 i 68 es desenvolupa un moviment estudiantil considerable arreu del país.⁸

És, però, a partir del 72-73 quan es comença a desenvolupar pròpiament un moviment autònom del PCI, el que anomenarem «l'àrea de l'autonomia». Creiem que és aquesta àrea la que ens presenta més elements d'interès i d'innovació, la que ens ha deixat més herència i la que, en definitiva, fou el motor del cicle de protesta italià dels anys setanta.

Una fotografia del panorama polític-organitzatiu de l'extrema esquerra italiana en aquell període de temps. En un primer moment tenim el que s'ha considerat «el moviment», que és l'element principal en la mobilització d'aquells anys.

Dins del «moviment» hi trobem una gran diversitat de moviments, sectors i col·lectius, que van des de grups feministes, fins a sectors estudiantils; des de comitès d'obrers fins a auto-organitzacions als barris; des de grups polítics clàssics, fins l'àrea més difosa de l'autonomia obrera... Dins d'aquest moviment, l'àrea de l'autonomia i els grups extraparlamentaris mantenen una situació al llarg del període no exempta de conflicte i alhora de relacions i interrelacions.⁹ I ja fora del moviment, i més aviat en un sentit anecdòtic hi trobem grups trotskistes i anarquistes, amb poc arrelament social i escassa vinculació amb les lluites del moment.

A partir d'aquesta visió general, dibuixarem amb quatre pinzellades els punts en comú que caracteritzaven l'àrea de l'autonomia. Si bé és cert que aquesta es planteja com un conjunt de moviments, col·lectius, sectors... alhora que amb una pluralitat d'orígens molt diferent (consellistes, llibertaris, creatius...); no és menys cert que hi ha uns plantejaments comuns: la reivindicació de l'acció directa, la discussió del paper del partit, l'antijerarquia i l'antiautoritarisme, la forma d'enfrontar-se al poder, el concepte de contrapoder, la importància en la manera com es duia a terme la lluita (la manera de viure-la, de relacionar-se amb els altres, els nous plantejament ideològics...), la valorització de les qüestions culturals, socials, de relació... En definitiva, l'objectiu principal de l'autonomia era la cerca de la llibertat.

Així, al llarg d'aquest període conflictual en alça, com Tarrow (1989) ens mostra en el seu estudi, i com es produeix en tot cicle de protesta, es va ampliant el repertori d'acció, s'experimenten noves formes d'organització... Alhora que es van establir i difonent discursos i pràctiques noves. L'experimentació, la innovació, el canvi, són conceptes que prenen gran importància en tot cicle de protesta. En aquesta situació accelerada poden néixer elements innovadors. Tot i que, evidentment, cal dir que no es parteix de zero, que és important el bagatge de moviments anteriors.

Els elements pel debat

En aquest apartat realitzaré una tasca d'anàlisi de diferents elements conceptuals del cicle. L'esquema és senzill: fer un repàs als objectius, l'estructura d'oportunitat política, el repertori d'acció, les formes d'organització i el balanç de l'experiència. De cada un, però, tant sols desenvoluparé allò que em sembla més rellevant, més novedós, amb més utilitat de cara al debat, o que doni més peu al desacord i a la discussió.

1) Què volien i pretenien?

En un primer moment cal destacar la concepció de «**el personal és polític**». Les primeres que fan referència a aquest concepte són les feministes. Les dones, ja des dels primers grups d'autoconsciència que sorgeixen arreu del territori italià (molts dins o als límits de l'àrea de l'autonomia), comencen a plantejar que el que passa en l'àmbit privat també és política. Però encara van més lluny. Cal trencar la divisió entre privat i públic, entre personal i polític. D'aquesta manera, en les assemblees no només s'ha de parlar de temes de l'esfera estrictament pública, es pot parlar de tot i buscar solucions conjuntes. Aquesta nova manera de plantejar-se el què és política no es queda només en cercles feministes sinó que s'extén, amb més o menys intensitat, amb més o menys conflicte, a tota l'àrea de l'autonomia. Com a exemple citar els indis metropolitans, o els sectors estudiantils que ho intenten dur a terme amb radicalitat. M'ha semblat interessant aquest fragment de la revista *Malafemmina*, de principis dels anys setanta:

O potser encara és la descoberta de la CONTRADICCIÓ entre personal i polític, entre jo i «l'extern», la descoberta que cada llei és contra els meus desitjos, la descoberta que el personal és una gàbia com una gàbia és el polític i que sols en la possibilitat de destruir totes les gàbies, totes les separacions, pot estar el meu desig de construir una vida que sigui tal?

Avui aconseguixo, i potser és just que sigui així, expressar-me millor en negatiu.

Què no vol dir personal per a mi?

*no justificació de la meva resignació
no acceptació de la meva-nostra misèria
no conservació de com m'he i m'han construït
no conservació de la imatge que jo-els altres tenen de mi
no teoria de la solitud
no construcció d'una nova closca-rol en el qual tindrè una falsa escalfor
no recerca de seguretat en els marges que l'exterior em deixa
no ajustar-me o adaptar-me a fer bell i modern el meu privat*

Què no vol dir polític per a mi?

*no abandonar-me a mi i a la meva recerca de com viure
no clau universal per obrir totes les portes
no tradició, Objectivitat, Història
no instrument igual per tots que a tot pot adaptar-se
no continuïtat amb l'habitual alienació i esquizofrènia
no punt més alt de les separacions
no síntesi donada, en cap relació amb anàlisis i desitjos
no ficció, simulació de moviment cap a una meta en realitat prefixada*

Un altre tema a destacar i que en aquests anys es planteja és el que fa referència al **poder**, al **contrapoder** i a l'**espai alliberat**. Pel moviment era una prioritat la creació de contrapoders. No es pretenia una presa de poder sinó una desestructuració dels múltiples espais que componen aquest. Es tractava d'un atac constant i a múltiples nivells al poder. Un exemple en el procés de creació de contrapoders eren les lluites a la fàbrica: a través d'alentir les cadenes de producció, mitjançant l'absentisme, les pràctiques de desobediència... D'aquesta manera s'anava configurant un contrapoder. A diferència de les Brigades Roges (o altres grups) que entenien

que l'eix fonamental del poder era la forma-Estat, per l'autonomia l'Estat era una de les formes de poder, de les múltiples que existeixen.

En aquest sentit, la forma d'enfrontar-se al poder és totalment trencadora a la que s'havia desenvolupat fins llavors. És interessant també reprendre la idea de la creació d'espais alliberats (tant físics com no físics). Aquests havien de ser espais on la gent pogués associar-se, intercanviar experiències, propostes... és a dir, anar creant espais cada cop més lliures, anar enfrontant diàriament i quotidiana el poder. Tot el que hem dit fins ara podria considerar-se que és un plantejament gradualista però no té res a veure amb el reformisme. Es basa en aquella frase que tant es va sentir durant el maig del 68: «prendre-ho tot, aquí i ara». Cal també fer referència al pragmatisme de les propostes (un exemple seria quan es pactaven manifestacions amb el cap de la policia).

D'aquesta manera, es produeix una cerca de noves formes de lluita, de noves relacions personals, de noves actituds... en definitiva una voluntat de crear una societat diferent des de l'aquí i l'ara. És la idea de la generació constant de dinàmiques alliberadores, una successió d'equilibris. Així, en cap moment es pensa en crear una altra organització com l'esquerra havia entès fins llavors (fins i tot l'esquerra que en un determinat període es podria haver considerat com heterodoxa). És una cerca constant de noves formes per oposar-se al poder i a l'Estat.

Prenent aquest punt podem veure com la relació que des del poder polític i l'econòmic es va establir entre l'àrea de l'autonomia i grups com les Brigades Roges no té consistència des de la formulació teòrica principal. Les Brigades Roges pretenien atacar al poder estatal, com ho havia pretès històricament el PCI. Per tant, l'herència de les Brigades Roges l'hauríem de cercar en el PCI i tot aquest sector del comunisme que alguns han adjectivat com a ortodox.

Un altre element destacable quan parlem d'objectius del moviment és la **crítica al treball**. Per primer cop, tot i que

Marx ja apuntava cap a aquesta direcció, es desenvolupa un discurs i una pràctica en profunditat sobre el tema. A principis dels anys seixanta sorgeix al territori italià un corrent marxista nou, i que no estava relacionat amb el PCI, anomenat *operaista*. La revista més important d'aquest corrent foren els *Quaderni rossi*. Comencen a observar que la classe obrera (o l'obrer-massa, concepte que més tard ja recuperarem) rebutja l'ètica del treball i inicia pràctiques de sabotatge. Uns anys més tard, ja als setanta, i amb l'aparició d'un nou subjecte —l'obrer social— es venç totalment l'ètica del treball, aquesta deixa de ser un element central en la cohesió de la lluita i de les demandes.

La crítica que es desenvolupa al treball té un doble component en aquests anys: un primer, aquell que es basa en l'anàlisi marxista clàssic de l'explotació de l'obrer per part del patró, i per tant l'objectiu és reduir aquesta explotació, en el sentit d'augmentar el salari i disminuir el temps de treball. Un segon component és aquell més ideològic que fa referència al rebuig de l'ètica del treball. Els i les treballadores comencen a percebre que el discurs al voltant de la dignitat que aporta el treball assalariat a les persones ja no les convenç —és interessant també veure com l'ètica del treball etimològicament no es pot sostenir.¹⁰ I comencen a desenvolupar estratègies de lluita directa d'alliberament del treball, de recuperació del temps. Citar només uns lemes que es podien sentir a les fàbriques de l'època: «Prendere tempo di vita ai padroni», «ed ora, ed ora, lavora solo un'ora»...

Relacionat amb la crítica al treball, trobem el concepte de **redistribució de la riquesa**. Aquesta es duu a terme de forma directa (a través de les autoreduccions i les reapropriacions) o bé indirecta (a través de la conflictivitat a la fàbrica recuperant temps de vida, augmentant salaris...). Tot el que es reapropia, tot el que torna a la ciutadania, és el que s'anomena salari social i que actua com a redistribuidor de la riquesa.

Quan ens referim al salari social també podríem relacionar-lo amb l'actual debat de la Renda Bàsica. Amb aquesta

proposta també es planteja una redistribució de la riquesa, i una reivindicació del dret de ciutadania, així com també la no centralitat del treball, el dret a la inclusió social en termes de consum, de participació política i social... com ho feia l'àrea de l'autonomia als anys setanta. Però amb la diferència que la Renda Bàsica passa per l'Administració. Que actualment poguem plantejar-nos la demanda de la Renda Bàsica es deu al fet que des dels moviments socials, i el moviment autònom italià és un exemple, s'han anat construint conflictivitats i d'aquí noves temàtiques per reflexionar i desenvolupar lluites i demandes.

2) Estructura d'Oportunitat Política

Cal tenir en compte que el moviment es desenvolupa en un context més general. Així, no podem entendre el desenvolupament d'aquest cicle sense analitzar el pas del fordisme al postfordisme. El fordisme, que es desenvolupa a les societats occidentals després de la Segona Guerra Mundial, es basa en una alta productivitat a les fàbriques (amb una organització taylorista) i un consum massiu de la població, fomentat per les polítiques keynesianes de l'Estat. S'estableix un pacte entre el capital i el treball: el capital assegura unes possibilitats de consum per la ciutadania i el treball garanteix la pau social: es crea l'Estat del Benestar.

Aquest equilibri es comença a trencar ja entrats els anys seixanta. Les esquerdes del fordisme són de diversos tipus: culturals, comunicatives, econòmiques, polítiques, socials... Uns desequilibris cada cop més grans, i en gran mesura percebuts per les generacions més joves. En aquest pas del fordisme al postfordisme, o, com altres autors anomenen, tercera revolució industrial, hi havia en joc la definició d'un nou tipus de societat, diferent a l'anterior, però que podia tenir un caràcter emancipatori o reaccionari.

A nivell general, el context que ens trobem quan esclata aquest cicle de protesta és el descrit anteriorment. Però

també és interessant analitzar més detingudament elements de l'Estructura d'Oportunitat Política que faciliten una obertura perquè comenci el moviment. La literatura sobre moviments socials destaca quatre classes d'obertura: la que fa referència als *inputs*, la que fa referència als *outputs*, la que fa referència al sistema de les elits i la que fa referència al sistema d'aliances. En un primer moment podríem pensar que en el cas italià es produeix una obertura en relació als *inputs*, gràcies al pes institucional que el PCI té (tant a nivell local com nacional). Però contra tot pronòstic es produeix l'efecte contrari. L'estructura jerarquitzada i centralista del partit, les seves posicions antimovimentistes, la visió reduïda del que era l'emancipació, entre altres, portaren a que moviment i partit tracessin camins diferents i, fins i tot, enfrontats. La lluita per l'emancipació també era la lluita contra el PCI. Per tant no fou l'obertura en relació als *inputs* el que facilità el sorgiment del moviment sinó el tancament realitzat per part del partit, que es deia defensor de l'emancipació i l'alliberament, al moviment. Destaquem unes paraules de Negri (1997:631) interessants per entendre el fenomen: «Crec que això és degut al fet que a Itàlia hem partit d'una situació extremadament endarrerida. El conjunt de les instàncies d'alliberament, d'emancipació, estava bloquejat per contradiccions fortíssimes i rigidíssimes. El moviment ha estat, doncs, obligat a moure's en aquest terreny i alliberar-se d'aquelles determinacions inicials». En aquest sentit, doncs, el moviment ha estat obligat a alliberar-se. Obligat a passar per un procés d'aprofundiment crític i de crisi.

En relació als *outputs* l'estructura d'oportunitats és totalment tancada. En principi, el moviment no aconsegueix influir en les polítiques de manera directa.¹¹ Pel que fa al sistema d'elits, creiem que no es produeix, a diferència del que defensaria Tarrow, una situació de crisi. Entre les elits polítiques hi ha un conflicte partidista entre partit comunista i democràcia cristiana, però no una situació de crisi que afavoreixi d'una manera significativa al moviment.

I per últim, i també en relació a l'estructura d'oportunitats polítiques, el sistema d'aliances que desenvolupa el moviment és important tenir-lo en compte. Es produeix un sistema d'aliances diferent al que en la majoria d'anàlisis de moviments socials podem veure. No es produeix aliança entre partit i moviment, sinó una aliança més horitzontal, una aliança entre diferents moviments, sectors, capes socials, territoris... Des del moviment estudiantil al feminista, passant per les mestresses de casa que defensaven les autoreduccions al barri o els obrers a les fàbriques de les grans ciutats, persones que localitzaven les seves lluites a les grans ciutats o a les províncies, al nord i al sud.

D'aquesta manera, es pot resumir que en relació a l'Estructura d'Oportunitat Política, el moviment troba una situació bastant favorable en els *inputs* (encara que no per la raó que en principi podríem pensar, sinó per aquesta manca d'accés als *inputs*) i en el sistema d'aliances. El que fa referència als *outputs* i al sistema d'elits té una influència més relativa en la generació del moviment.

3) Com ho feien?

Una pràctica central del moviment fou l'**acció directa**. Entenem que es tracta de qualsevol acció que permet aconseguir un objectiu immediat. Aquest concepte s'entén d'una manera molt àmplia. No té res a veure ni amb el nivell d'organització, ni de violència ni de radicalitat. Podem estar parlant d'una acció complexament organitzada o relativament espontània; d'una acció realitzada amb les pràctiques més ghandianes de la no-violència o d'aquelles accions que suposin un alt grau de violència; inspirades en l'enfrontament radical i profund amb el capitalisme o simples accions destinades a reformar petites parcelles.

Un exemple d'acció directa seria la reapropiació d'un espai (físic o no), de la cultura, del temps... En aquest sentit, en aquest cicle de protesta es desenvolupen tota una sèrie de

pràctiques encaminades cap a aquesta direcció: s'okupen cases, centres comunitaris, es creen ràdios lliures, es duen a terme autoreduccions, es quotidianitza l'absentisme laboral...

És important detenir-se en el concepte d'**autoreducció**. Com la paraula mateixa indica, es tracta de reduir el preu dels béns de consum al nivell que es cregui just -tenint en compte que la plusvàlua l'ha produït el o la treballadora-, de forma individual o col·lectiva. Els dos plantejaments base que es desprenen d'aquesta pràctica són els de redistribució de la riquesa i el del dret de la ciutadania a desenvolupar una vida digna. El primer plantejament es relaciona amb el de reapropiació directa de riquesa. I el segon fa referència a que la ciutadania com a consumidora ho ha de fer amb un paper actiu i conscient. I que com a ciutadans i ciutadanes tenim dret als béns de consum necessaris per a desenvolupar una vida digna. Les autoreduccions s'escampen arreu del territori i de les capes socials, i es radicalitzen. Es comença amb el transport i la llum, però aviat s'estén a altres productes o serveis. Es va al cine o al teatre i es negocia el preu; es paga la factura de l'aigua i la llum que es creu justa...

Un altre tema que ha despertat molt de debat entre el sector de l'autonomia i també a fora, de fet l'únic tema del què s'ha parlat i pel qual es coneix aquest moviment, és el dels **grups armats** i la **violència política**. El grup armat més important i conegut foren les Brigades Roges, però no es pot reduir el fenomen a aquesta formació.

La gènesi de les Brigades Roges és paral·lela a la de l'autonomia. No existeix una evolució. Com ja he dit abans, les Brigades Roges i altres grups pertanyen a un corrent que provenia de la tradició del comunisme ortodox, d'una branca del PCI. Les Brigades Roges desenvolupaven una pràctica jeràrquica i tenien una concepció del poder en què identificaven com a principal enemic l'Estat. En aquest sentit, des de l'autonomia es feia una valoració d'aquesta experiència bastant crítica, tant pel que fa a les pràctiques com al plantejament teòric.

Les crítiques principals que des de l'àrea de l'autonomia es feien al sector de les Brigades Roges eren, en un primer moment, la qüestió del partit. La mateixa crítica feta als partits no clandestins es podia aplicar als partits clandestins. En un segon moment hauríem d'introduir la idea de clandestinitat. Aquesta aïlla de la vida quotidiana, de la construcció col·lectiva i no delegada de les lluites, de l'aplicació del concepte «el personal és polític», eixos bàsics de l'autonomia.

Parlant de clandestinitat, he de fer referència a la clandestinitat de massa. Cal diferenciar la lluita clandestina, identificada amb les Brigades Roges i grups similars, i la clandestinitat de massa. En els moviments de l'àrea autònoma es fixaven uns objectius, unes propostes, discutides en assemblees, i després els temes més pràctics es feien a títol individual o en grups d'afinitat. Però no per això passaven a la lluita clandestina. Les discussions d'objectius continuaven essent obertes i lligades a la vida real i quotidiana de la gent. I tant sols els aspectes més tècnics quedaven relegats a la clandestinitat.

La bandera del terrorisme fou la clau de l'Estat per guanyar la guerra. L'Estat es va agafar al vague concepte de lluita contra el terrorisme per fer una croada contra el moviment i contra qualsevol formulació alternativa de societat i de modernitat. El paper de l'Estat en aquesta guerra bruta té dues vessants: la legítima i la il·legítima (no entro en el terreny de la legalitat i la constitucionalitat, perquè segurament poques actuacions de l'Estat en relació al terrorisme en aquells anys es podrien considerar constitucionals). D'una banda, la seva actuació «legítima» és tot allò que l'Estat va fer públicament perquè l'opinió pública acceptava (tenint a les seves mans tota la maquinària dels mitjans de comunicació, així com també mecanismes de socialització com són els partits de massa). I de l'altra, trobem el joc brut i ocult del terrorisme estatal (des de bombes posades per l'Estat o en complicitat d'aquest, fins a les esgarrifores tortures a les presons italianes...¹²). D'aquesta doble actuació estatal en resultà una forta repressió i criminalització que s'escampà per tot el

moviment: morts i ferits, empresonats i exiliats, legislació especial, desarticulació de tot moviment d'emancipació i victòria de l'Estat. D'aquesta manera també s'aconsegueix ocultar aquesta «guerra» a la societat italiana i a la societat internacional que encara resta gairebé oculta avui.

4) Com s'organitzaven?

Tot i el context de burocràcia i jerarquia que existia en els moviments emancipatoris de fa tres dècades, i potser com a conseqüència d'aquest context, a l'àrea de l'autonomia s'experimenten i es reivindiquen una sèrie de concepcions i actituds relatives a les formes d'organització que tingueren força repercussió. En un primer moment es posa en discussió la **forma partit**, tant pel que fa al PCI en concret per les seves actuacions (important el record de la revolució traïda), com a tots els partits en general per la necessitat d'atacar totes les relacions de poder. El concepte de jerarquia, d'autoritarisme, s'ha d'enfrontar allà on sigui, i en aquest cas es tracta de la forma partit (tant sigui aquest institucional o extraparlamentari). I cal buscar mecanismes on aquest sigui minimitzat.

S'inventen noves formes d'organització. No es cau en el voler muntar «centrals» o «comitès». Simplement s'estableixen trobades, es mantenen relacions en allò que interessa, s'intercanvien opinions, es creen debats... En aquest sentit cal dir que se li dóna molta importància al concepte de comunicació, per sobre del de coordinació.

Apareixen formes molt innovadores. La idea de xarxa o la de grups d'afinitat són dos conceptes importants a ressaltar, i actualment s'estan fent esforços per recuperar-los. El concepte **xarxa** fa referència a un conjunt de grups, moviments, sectors... autònoms però que es troben connectats entre si, que es comuniquen. Es tracta d'un model organitzatiu horitzontal.

En aquest sentit, l'element de la **comunicació** pren molta importància. Com que ja no existeix una organització jeràr-

quica i tradicional, l'articulació del moviment canvia respecte al passat. Cal destacar el paper de les revistes, els diaris, les ràdios lliures... i no només en la seva tasca de contrainformar, sinó en la tasca de comunicar el moviment, de crear xarxa. Potser actualment aquest paper l'està duent a terme l'Internet, però amb evidents mancances.

I per últim també és important fer referència al concepte de **grup d'afinitat**. Com he comentat, a l'àrea de l'autonomia les accions es discutien políticament en assemblees i col·lectius, i després es desenvolupaven determinades accions de forma individual o en grup de manera totalment autònoma. Els grups d'afinitat solien ser grups d'amics, amb afinitats per l'acció similars i amb una coneixença força gran, que evitava els infiltrats. D'aquesta manera es podia garantir la pràctica radical combinada amb la discussió política pública.

En definitiva, d'aquesta onada revolucionària hem heretat aquesta crítica al jerarquisme, al dogmatisme i al centralisme de les formes d'organització tradicionals. Som hereus d'aquest intent d'invençió de noves fórmules organitzatives més participatives i més democràtiques. Cal dir, però, que tot i que aquesta crítica heredada és la base dels nostres moviments, també cal preguntar-nos si hem trobat fórmules que ens solucionin el problema. El partit ja no el volem, però l'assemblea tampoc no ens garanteix una participació i una democràcia interna *per se*. Així doncs, la participació i la democràcia interna del moviment hauran de ser un dels reptes que hem de seguir plantejant, una repte que s'inicià des del moment que els partits van entrar en crisi.

5) I què en quedà?

En un primer moment, i com desenvolupem en el següent apartat, la pèrdua de la batalla possibilita una reinterpretació del món en sentit neoliberal. S'imposa ja des de la fi del conflicte dels setanta una reestructuració econòmica clarament favorable al capital. A nivell polític i cultural també es pro-

dueix un gir significatiu. El neoliberalisme s'afiança en tots els àmbits de les nostres societats. I és que en aquest pas del fordisme al postfordisme, en la transició cap a la tercera revolució industrial, el capital hagué de guanyar la batalla dels setanta per poder imposar una redefinició conservadora a la nova situació. En paraules de Virno, ens trobem als anys vuitanta amb una contrarevolució, és a dir, una revolució, però al revés. Es prenen les mateixes preguntes que s'havien formulat durant el conflicte dels setanta, però donant una resposta molt diversa.

Aquesta pèrdua de la batalla i la posterior contrarevolució és el balanç que podem fer a mig termini del cicle de protesta que estem analitzant. Cal dir, però, que aquest no fou l'únic balanç del cicle. Aquest esclat de revolta ens mostra l'existència de nous subjectes i de noves realitats socials per l'emancipació. Les nostres societats han canviat, alhora que també han canviat els subjectes potencials de lluita, així com el repertori d'acció col·lectiva i les formes d'organització. El cicle de protesta dels anys seixanta i setanta ens mostra en un primer moment aquest pas de la societat fordista a la postfordista, i alhora ens obre nous reptes i noves realitats per a l'emancipació.

Amb una mirada més general

A trenta anys vista d'aquell esclat de voluntat emancipadora podem començar a analitzar aquella onada des d'un punt de vista més general. Aquella onada no es produeix en el buit, no es produeix en el no res. Els anys seixanta i setanta són l'època on es comencen a desenvolupar canvis molt profunds a diferents nivells: polític, econòmic, cultural, social, comunicatiu... Es configura un nou món, una nova organització social, una tercera revolució industrial (alguns han anat més lluny i han dit que era la fi de l'època moderna). Els que fins llavors havien estat els paradigmes dominants comencen a debilitar-se. Enfront d'això calia construir i reinterpretar un

món nou. En aquest sentit, l'esclat dels seixanta i setanta no fou tan sols producte de la voluntat sinó de la necessitat.

El que estava en joc no era el canvi, que evidentment es produïa en les nostres societats, sinó quina direcció prenia aquest. El que estava en conflicte era la reinterpretació del món, la reorganització de la societat, els elements culturals i morals predominants. Seguint aquest fil, doncs, podem dir que l'onada revolucionària que estem interpretant fou aquest punt on es lluitava per alguna cosa molt més important que el que l'esquerra institucional percebia o va voler percebre.

I potser aquesta fou la principal raó per la qual l'esquerra institucional (entendre PCI i sindicats lligats a ell) es girà d'esquena al moviment arribant a ser l'arma clau per la criminalització i la repressió d'aquest. Sense l'ajut de l'esquerra institucional, l'*status quo* no hagués pogut exercir la repressió il·limitada que va dur a terme. Una repressió que començà paral·lelament al cicle de protesta però que es faria més bèstia i sagnant quan el PCI i el seu món començaren a legitimar-la, a recolzar-la i fins i tot a participar en ella. Algunes xifres significatives poden ser la quantitat de 4.000 presos polítics l'any 1977,¹³ l'existència de morts, ferits durant tot el conflicte, l'exili de centenars de persones... així com també la legislació especial que es desenvolupa al llarg dels anys vuitanta.¹⁴

I fou aquesta repressió, legitimada per l'esquerra institucional, la que necessitaven les forces econòmiques i estatals per fer una interpretació reaccionària dels canvis que s'estaven duent a terme a les nostres societats. No fou fins al llarg dels vuitanta, després d'haver vençut aquesta «guerra», quan es pogué reestructurar l'economia en benefici del capital, quan es pogué dur a terme una política cada cop més repressiva i més autoritària, quan es pogué anar instal·lant una cultura i una comunicació alienant.

En aquest pas de la societat fordista a la postfordista també sorgí un nou subjecte social. Com molt bé analitza Negri (1981), a principis dels anys seixanta ens trobem amb la figura de l'*obrer-massa*. Aquest l'hem de situar en un con-

text on el treballador de les fàbriques fordistes-tayloristes era el segment més important del proletariat. El que caracteritzava a aquesta figura era el rebuig a l'ètica del treball i a la disciplina que fins a aquells anys podíem trobar força estesa. En aquest sentit, esdevé cada cop més important el sabotatge: un sabotatge en moments de conflicte obert, però també un sabotatge quotidià, amb microtàctiques per aturar o alentir la producció. La conflictivitat es va accelerant i radicalitzant al llarg dels anys seixanta fins esclatar amb màxima força al 1969, en el que s'ha anomenat l'*Autunno Caldo*. Cal dir que en aquests anys les lluites esdevenen cada cop més autònomes de les organitzacions sindicals.

Ja en els anys setanta els teòrics de l'autonomia comencen a definir una nova figura, un nou segment del proletariat, l'*obrer social*. Es tracta de la darrera generació d'obrers, definitivament separats de l'ètica del treball, un conjunt heterogeni de treballadors dels serveis, estudiants, joves de «coll blanc» proletaritzats, desocupats, dones i membres de les subcultures juvenils. Arribats a aquest punt, cal dir que la seva conflictivitat era clarament antidualèctica. Per antidualèctica entenem que les lluites i conflictes que generaven deixaren d'entrar en els límits de la lluita negociada, és a dir, es fugí de la tradicional dialèctica lluita obrera-desenvolupament capitalista. Alhora que desafien el control sindical i la política de l'esquerra institucional.

Aquest pas de la societat fordista a la postfordista, o aquesta tercera revolució industrial, permeté al Capital superar el paradigma fordista-taylorista i féu de la informació i la comunicació la força més productiva. Apareixen una nova força productiva, el *general intellect*,¹⁵ i un nou subjecte productiu, la *intel·lectualitat de massa*.¹⁶ D'aquesta manera, la matèria prima amb la que treballa el nou subjecte social és la comunicació (de sabers, de ciència, d'informació) i sobre ella el Capital exerceix la seva explotació.

Una característica d'aquesta nova figura, d'aquest treballador immaterial, és la seva potencialitat cada cop més inherent

d'emancipació. En un primer moment cal dir que el saber, la ciència, la informació són els elements bàsics del procés productiu en les nostres societats. Aquests elements els posseeix el treballador immaterial. El capitalista explota el treballador, però amb la diferència respecte al passat que aquest saber que fa funcionar el sistema és cada cop més autònom del capitalista, cada cop el pot controlar menys. En segon moment també cal dir que aquests nous subjectes tenen una capacitat cada cop més elevada de cooperació entre ells, autònoma del sistema. Aquests dos elements esbossats ens mostren com el treballador immaterial és potencialment emancipador.

També és important destacar que les relacions de producció, per tant, ja no les podem recloure a les parets de la fàbrica (ni a nivell espacial, ni qualitatiu, ni temporal). El treball, la «fàbrica», s'estén per tota la societat: escola, oci, consum, relacions personals... El concepte que més escenifica aquesta realitat és el de «societat fàbrica». Cada moment de la nostra vida és productiu, tots els espais i temps de la nostra vida ho són. Tota la societat és una fàbrica, totes les persones som treballadores. Un exemple significat d'aquest concepte de la societat fàbrica és, per exemple, una persona que passeja per un carrer cèntric i troba un cartell de publicitat que està obligada a llegir (podria ser un aturat, una executiva, una mestressa de casa, un mestre...). Està produint una subjectivitat que insta al consum, que és funcional al sistema... A canvi, però, no rep cap salari. Sense aquesta subjectivitat, aquest coixí immaterial, el sistema no s'aguantaria. Per tant, estem produint pel Capital quotidianament i sense saber-ho. I el què és més escandalós en una societat on tot es paga: ho fem sense cobrar.

Tancant el tema, doncs, la revolta analitzada l'hem de centrar en aquest pas del fordisme al postfordisme, en aquesta tensió entre les potencialitats emancipatòries del nou subjecte social i les voluntats reaccionàries del capital. I és aquest punt el que no va voler entendre l'esquerra institucio-

nal, ans al contrari, va afavorir aquesta interpretació reaccionària del canvi que es produïa en les nostres societats. Com a conseqüència d'això cal dir que no té sentit voler retornar al passat en aquest pas del fordisme al postfordisme. Aquest retorn moltes vegades pot resultar reaccionari i opressor. Però cal reinterpretar el futur en sentit emancipador, cal desenvolupar les potencialitats que com a nous subjectes socials tenim, cal potenciar la nostres qualitats cooperatives i emancipatòries per guanyar la guerra que es va començar als seixanta. En aquell cicle potser es va perdre una batalla però va continuar la guerra. La nostra obligació és seguir-la.

I per acabar...

Per acabar només recollir els elements principals que han anat sorgint al llarg d'aquest article. Elements que mai tanquen el tema, sinó que apunten cap a noves discussions i debats. En un primer moment, he pogut analitzar com el cicle de protesta dels anys seixanta i setanta no es produeix en el buit sinó en un context concret, en el pas del fordisme al posfordisme, en l'inici de la tercera revolució industrial. En aquells anys calia redefinir la modernitat, donar-li una altra forma i uns altres continguts perquè les societats industrials havien tocat fons.

I la lluita es desencadenà en aquest context. Un cicle de protesta en el qual es radicalitzaren i s'acceleraren les formes d'acció i d'organització, així com també els substrats culturals. I és per aquesta acceleració del cicle que hi trobem elements nous, elements que després els *moviments de resistència global* o moviment de moviments recuperaran. I aquest ha estat l'objecte de l'article: recuperar els elements del cicle de protesta dels anys seixanta i setanta que actualment ens són útils tant per entendre dinàmiques que es repeteixen a nivell pràctic i a nivell teòric, així com facilitar-nos la tasca que estem fent en els nostres moviments.

En un segon moment també caldria destacar un altre element que considero d'importància, tant a nivell historiogràfic

com a nivell de pràctica política. Es tracta de la constatació que un moviment no neix del no res, i que com tot fet social, té una història al darrera que cal reivindicar. En tot moviment político-social hi pesen més unes tradicions que altres. I crec que comença a ser el moment de trobar les arrels dels anomenats moviments de resistència global. És evident que aquests han begut més d'unes tradicions político-social-culturals que d'unes altres. Així, l'àrea de l'autonomia italiana, però també moltes de les experiències aquí no analitzades del cicle de protesta dels anys seixanta i setanta, entronquen directament amb els nostres moviments actuals.

I per tancar aquestes conclusions també dir que als anys seixanta i setanta fou la primera vegada que es produïa una *internacionalització* real i al mateix temps de lluites emancipatòries. Les lluites s'interrelacionen, s'impulsen mútuament, es solidaritzen... i tot això en un mateix temps real al llarg del planeta. Fet que s'anirà repetint i quotidianitzant fins a l'actualitat.

Notes:

1. Per cycle de protesta veure: Tarrow, S. (1997).
2. Alguns autors analitzen l'inici de l'onada al 1968: Balestrini, N. i Moroni, P. (1997); i altres al 1965: Tarrow, S. (1989).
3. La utilització d'aquests conceptes no està exempta de problemàtica. La dificultat de trobar límits que defineixin el concepte, la seva novetat, l'heterogeneïtat de les diferents realitats que es troben identificades sota aquest nom, la connotació ideològica que se'n pot desprendre... són alguns dels entrebancs amb què ens trobem.
4. Aquest qüestió ha estat abundantment reflexionada pels teòrics de l'àrea autònoma d'aquells anys. Entre ells citem a Bifo (1997a; 1997b), Negri (1997) i Moroni (1997).
5. Bifo insisteix molt en la relació entre la crítica al treball assalariat que es desenvolupa en aquells anys i la por a recuperar aquest moviment. Més endavant em centraré en aquesta temàtica de la crítica al treball assalariat.
6. Per Virno la contrarevolució és una revolució al revés, i segons ell és la que es desenvolupa a Itàlia al llarg dels anys vuitanta. Veure Virno, P. «Do you remember counterrevolution?», a Balestrini, N. i Moroni, P. (1997).
7. Es pot seguir aquest camí prenent algunes idees de Negri, T. (1992).
8. Veure a la bibliografia dos reculls de documents de les lluites estudiantils d'aquells anys, ambdós publicats al 1968 a Bari i a Pàdua.
9. Els més importants són Avanguardia Operaia, Manifesto, Lotta Continua, Grupo Gramsci (que al 73 ja es dissol, percebent la inoperativitat de les formes d'organització tradicionals) i Potere Operaio (que segueix un camí similar a l'anterior).
10. En gairebé totes les llengües occidentals treball és sinònim de dolor o fatiga. *Tripalium*, del llatí, fa referència a un instrument de tortura, i en italià *travaglio* indica els dolors del part.
11. Tot i que indirectament segons alguns autors el moviment fa aprovar determinades lleis (Llei del divorci) que suposen un avanç en la democratització d'Itàlia. Veure Tarrow (1989).
12. Una excepcional novel·la, basada en fets reals, en la qual se'ns narra l'actuació totalment impune del poder dins les presons italianes d'aquesta època: Balestrini (1988).
13. Ruggiero, V., «Condannati alla normalità. I rifugiati politici italiani in Francia», *Vis a Vis. Quaderni per l'autonomia di classe*, núm. 2, primavera (1994).
14. En l'obra de Silveira Gorski (1998) se'ns descriu la creació de legislació especial a partir de finals dels setanta.
15. *General Intellect*. «Aquest terme el proposa per primer cop Marx, i l'usa per referir-se al coneixement social general o intel·ligència col·lectiva de la societat d'un període històric concret. El capital fix, en particular les màquines "intelligents", poden incloure aquest intel·lecte general tant bé com els humans. Així com en un poder corporal col·lectiu és necessari completar certes tasques de producció (per exemple, moure les immenses pedres de les Piràmides), també és necessari un poder intel·lectual

col·lectiu. A més, a mesura que les tecnologies de la informàtica i les màquines cibernètiques esdevenen més importants per la producció, l'intel·lecte general tendeix a esdevenir la força primària de la producció». (Virno i Hardt, 1996:262).

16. *Intel·lectualitat de massa*. «Aquest terme fa referència a la intel·ligència col·lectiva i als poders intel·lectuals acumulats que s'estenen horitzontalment al llarg de la societat. No es refereix a un grup específic o categoria de la població (com una nova intel·ligència), sinó una qualitat intel·lectual que defineix un major o menor grau de la població sencera. Intel·lectualitat no és un fenomen limitat a un individu o cercle tancat d'intel·lectuals: és un fenomen de massa que depèn de l'acumulació social i que procedeix del pensament col·lectiu, de les pràctiques cooperatives. Gramsci diu que tots els homes són intel·lectuals però no tots a la societat tenen la funció d'intel·lectuals. Avui els coneixements tecnocientífics i les pràctiques s'estan expandint per totes les esferes de la vida. El Capital ha après de la perspicàcia de Gramsci i l'ha posat a treballar. Les forces productives postfordistes produeixen cada cop més les bases per aquesta intel·ligència col·lectiva, la intel·lectualitat de massa» (Virno i Hardt, 1996:262).

Bibliografía

- BALESTRINI, N. *Los invisibles*, Anagrama, Barcelona, 1988.
- BALESTRINI, N. i MORONI, P. *L'Orda d'Oro. 1968-1977. La grande ondata rivoluzionaria e creativa, politica ed esistenziale*, Feltrinelli, Milà, 1997
- BERARDI, F. (BIFO), *Dell'innocenza. 1977: l'anno della premonizione*, Ombre Corte Edizioni, Verona, 1997
- *La nefasta utopia di Potere operaio*, Derive Approdi-Castelvecchi, Roma, 1998.
- *La fabbrica dell'infelicità. New economy e movimento del cognitariato*, Derive Approdi, Roma 2001.
- NEGRI, T. *Del Obrero masa al Obrero social*, Anagrama, Barcelona, 1981.
- *Fin de siglo*, Paidós/ICE-UAB, Bellaterra, 1992.
- «La sconfitta del'77», a Balestrini, N. i Moroni, P (1977)
- RUGGIERO, V. «Condannati alla normalità. I rifugiati politici italiani in Francia», *Vis a Vis. Quaderni per l'autonomia di classe*, núm. 2, primavera (1994)
- SILVEIRA GORSKI, H. C. *El modelo político italiano. Un laboratorio: de la tercera vía a la globalización*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1998.
- TARROW, S. *Democrazia e disordine. Movimenti di protesta politica in Italia. 1965-1975*, Libri del tempo di Caterza, Roma, 1989
- *El poder en movimiento: los movimientos sociales, la acción colectiva y política*, Alianza, Madrid, 1997
- VIRNO, P. «Do you remember counterrevolution?» a Balestrini, N. i Moroni, P (1997)
- ZACCARIA, A. «Italia: de la Autonomía Obrera a los centros sociales», ponència de les jornades *De la autonomia obrera a l'autonomia difusa*, organitzades per l'Oficina 2004, el juny de 2000 al CSO Lokeria de l'Hospitalet del Llobregat.
- VVAA, *Movimento studentesco. Documenti della rivolta universitaria*, Laterza, Bari, 1968
- VVAA, *Università: l'ipotesi rivoluzionaria. Documenti delle lotte studentesche. Trento, Torino, Napoli, Pisa, Milano, Roma*, Marsilio Editori, Pàdua, 1968.

Stefan Wisniewski

FUIMOS TAN

TERRIBLEMENTE CONSECUENTES . . .

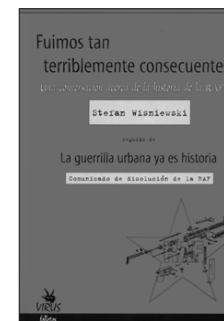
Una conversación acerca de la historia de la RAF
seguido de

LA GUERRILLA URBANA YA ES HISTORIA
Comunicado de disolución de la RAF

Hace 25 años de lo que se conoció como el "Otoño caliente alemán" y 4 años de la disolución de la RAF, la Fracción del Ejército Rojo, protagonista de aquellos acontecimientos, que giraron en torno al secuestro del dirigente de la patronal alemana Hans Martin Schleyer, el secuestro por un comando palestino -con participación de miembros de la RAF- de un avión lleno de turistas alemanes que se dirigían a Mallorca y el presunto suicidio/asesinato -aún no aclarado- de tres militantes de la RAF en las cárceles alemanas.

Tanto la entrevista a Stefan Wisniewski, como el comunicado de disolución de la RAF de 1998 nos ofrecen una breve, pero intensa y vívida imagen de los orígenes y trayectoria de este grupo armado tan significado para la izquierda europea, y una reflexión crítica sobre las razones, dificultades, errores y contradicciones de su actividad militante.

68 págs., 4.50 euros ISBN 84-96044-03-3

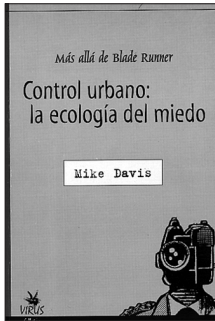

MANIFIESTO CONTRA
EL TRABAJO
Grupo Krisis/Robert Kurz

El fin de la sociedad del trabajo por efecto de la revolución microelectrónica es imparable, por lo que el trabajo no puede continuar siendo el valor de cambio ni el factor de integración social que pretenden las burocracias sindicales y socialdemócratas. Lo que ahora resulta necesario, de verdad, no es luchar por "puestos de trabajo", sino la lucha contra el trabajo en sí mismo, ese principio de coerción social al que la humanidad se ha sometido durante más de dos siglos.

(2ª edición) 80 págs., 5 €, ISBN 84-88455-20-8

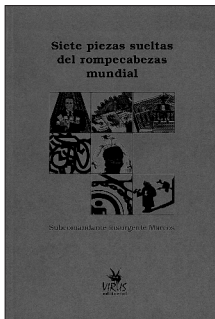

CONTROL URBANO:
LA ECOLOGÍA DEL MIEDO
Más allá de Blade Runner
Mike Davis

Las políticas de recortes sociales y de precarización de las relaciones laborales que han puesto en práctica los diferentes gobiernos republicanos y demócratas en EEUU, en las últimas décadas, han llevado a crecientes desigualdades y conflictos sociales. La respuesta ha sido un endurecimiento de las leyes penales, el aumento brutal de la población reclusa, y la búnquerización de las zonas residenciales y el abandono de

los barrios de mayoría de población negra o emigrante

72 págs., 4.50 euros ISBN84-88455-89-5

SIETE PIEZAS SUELTAS
DEL ROMPECABEZAS MUNDIAL
Subcomandante insurgente Marcos

«La globalización moderna, el neoliberalismo como sistema mundial, debe entenderse como una nueva guerra de conquista de territorios».

Cuando menos 7 de esas piezas pueden reconstruirse y alentar la esperanza de que este conflicto mundial no termine con el rival más débil: la humanidad.

La una es la doble acumulación de riqueza y de pobreza, en los dos polos de la sociedad mundial. La otra es la explotación total de la totalidad del mundo. La otra

tercera es la pesadilla de una parte errante de la humanidad. La cuarta es la nauseabunda relación entre crimen y Poder. La quinta es la violencia del Estado. La sexta es el misterio de la megapolítica. La séptima es la multiforme bolsa de resistencia de la humanidad contra el neoliberalismo

48 págs., 3 euros ISBN84-88455-67-4